

ת. מורידים (א) לפני התיבה וקן שפל ברך ונוח לתשחורת ורגיל בחכמה ורגיל באגדה ויש לו בית ויש לו שדה וביתו ריקם ויש לו בנים ובנות ואם אין להם מעבירין להם לכל מי שירצו רגיל באגדה בתנא דבי אליהו (ב) מי שלא למד אגדות לא טיעם טעם יראת שמים:

תא. 6) אם יש עצירת נשמים וצריכים למטר וכן תפלת הגשם ביום עצרת של סוכות ובהושענא רבה לא יתכן לירד לפני התיבה אלא אדם צעור ולא שמחן וביתו ריקם ממונות ולא מי שיש לו אוצרות פירות ששמת אם תייקר התבואה ונס הפירות אלא צעור שנאמר (ירמיה יד א ב) וצוחת ירושלם עלתה ואדיריהם שלחו צעיריהם למים צעוריהם כתי' מי שלבו צעור וסמכו אל (שם יג כז) לא תטהרי וסמך לו אל (שם יד ח) מקוה ישראל שצריך טבילה וטהרה למתפלל וכתוב (שם שם ג) באו על גבים לא מצאו מים וכתוב (שם שם י) וה' לא רצם:

תב. בעיר אחת הוצרכו למטר כי נתייבשה הארץ מפני החום נתקבצו גלחים וכומרים וגוים יחדיו התענו וצעקו לאלהים בעד מטר ולא ירדו נשמים אמרו ליהודים התענו והתפללו לאלהיכם על המטר כי גם אתם צריכים אמרו חשוכי העיר לאחר שאתם לא תעשו תפילה שלכם אבל עמכם לא וכתוב (במדבר כג ט) ובגוים לא יתחשב אלא עשו תהילה אתם וכתוב (מכה ד ה) כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו אחר כך ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד וכתוב (מ"א יח כה) ועשו ראשונה כי אתם הרבים ואחר כך אליהו נענה וכן אלה התענו והתפללו וירדו נשמים:

תג. 3) צריך אדם שהוא ירא שמים כשמתפלל שלא ישב ולא יעמוד בתפלה אצל אדם [ע"ב] רשע מפני כשעומד אדם רשע בתפלה יהרהר הרהורים רעים ושכינה מתרחקת ממנו וכתוב (ירמיה יב ב) קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם וכתוב (תהלים כו ד) ועם נעלמים לא (א) אשב שהקב"ה מעלים עיניו מהם שנא' (ישעיה א טו) ובפרישם כפיכם אעלים עיני מכם וכתוב (ירמיה טו יז) לא ישבתי בסור משחקים ואעלו ואוי לרשע ואוי לשכנו שהרי יהושע הכהן הגדול (ב) לקח קצת כשהושלך עם אחאב בן קוליה וצדקיהו בן כנענה הוחרך שערו:

תד. 1) אחד היה יושב על קתדרא בבית הכנסת והיה סופר והיה מתנהג כאילו היה צדיק והיה רשע גמור ועוול ובא החכם לאותה עיר אמר החכם לאחר מבני העיר אנה אשב בבית הכנסת אמרו לו פלוני הסופר נתישב בעיר אחרת תוכל לישב על קתדרא שישב שם פלוני הסופר לישב במקומו וקולמוסיו ודיו עזב בכאן אמר החכם לא אשב במקום פלוני ולא אכתוב בקולמוסיו ולא בדיו שהיה לו ולא אתפלל בסדור שכתב כי אין קטיגור נעשה סניגור:

תה. 1) אחד היה רגיל [להתפלל] בכלל (א) שמיחדת לו בטהרה והיה נענה אחר זמן היה מתפלל ולא היה נענה והיה מתענה ולא הועיל שאל לחכם אמר לו מתפלל ומתחנן אתה בספר שכתבו רשע אמר אני אותו פלוני השכרתי שכותב יפה ובקלפים שלי אמר לו החכם כשהיה כותב לך לבו מלא שינא ועוולה ואין קטיגור נעשה סניגור לך אין ראוי שישמע לך בעוד שאתה מתפלל בו (ב) וכן מי שמחק ספר פסול וכתב בו ומתפלל בו ואפילו לחותכו חתכים ליהנות ממנו אינו ראוי כי ראוי לשרף:

(ה) כמ"ט. (3) טש"צ. (ג) טש"צ. (ד) כמ"ט.

ת. (6) ירושלמי תענית פ"ב ה"ב ויעניו בכלי תענית ט"ז א'. (3) אבות דר"נ פכ"ט: כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא.

תג. (6) לפנינו אבוא. (3) בפרקי דר"א פל"ג ובסנהדרין צ"ג א' ולפנינו בסנהדרין איחורכי למאניה ועל הדין הזה חולק הש"ס בספרו דף רכ"ח יעו"ש.

תה. (6) כמו כלי דבי רב הונא כ"ו שבת קל"ה א' ופ"י חדר. (3) זה מובא בחגות מיימוני פ"ז מהלכות עכו"ם סי' ב' בשם רבנו יהודה החסיד שמעתי כו'.

ספר חסידים

תו. 6) וישאלו בני ישראל בה' ושם ארון ברית האלהים בימים ההם ופינחס בן אלעזר בן אהרן עמד לפניו בימים ההם (שופטים ב כז כח) הרי מתחילה לא היה פינחס לכך נפלו מישראל הרי כשהיה צדיק משוח מלחמה ובקי היו נוצחים אם שואלים לצדיק רצונך שפלוני קרובך יתפלל ביום הכפורים או לעצור מגפה ויודע שאחר יותר צדיק להתפלל ותלוי בו מוטב שאותו צדיק שיותר טוב מתפלל ואל יחשוב בשנאתו כיון שבעבור רבים הוא אל יחניף ואם יבא לידי מחלוקת אל ידבר שום דבר ואם בעבורו לא יעשו או זה או זה למה יקבל שנאה וגם אל יאמר יתפלל פלוני אם אינו הגון רק ישתוק שלא יהיה על ידו:

תז. 3) מעשה באחד שאמר אני רוצה לשבת אצל הארון שתהא תפילתי יותר נשמעת אמר ליה החכם הרי כתי' (משלי כה ו ז) אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמר כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב וסמך לו (שם שם ח) אל תצא לריב מהר וכשתשב אצל הארון יתקוטטו עמך היושבים ומוטב לך לשבת ברחוק כדי שלא תהיה מריבה ויותר תהא תפלתך נשמעת כשלא תגרום מחלוקת בבית הכנסת ולא שמע לעצתו ונגזר שנתגלגל הרבר שישב באבילות ולא ישב מעולם שם לכן טוב לאדם שישב ברחוק בלא מחלוקת ולא יגרה מריבה.

תח. בפסחים (א) יצתה כת שנייה ונכנסת כת שלישית תנא והיא נקראת כת עצלנין מפני שנתעצלה להיות באחרונה ואע"ג [דלא סני] בלאו הכי דמצוה לשלש כתות איבעי להו לזרוזי נפשייהו להיות מן הראשונים הרי כל המקדים לבא לבית הכנסת או לבית המדרש או לדבר מצוה נקרא וזו אבל אם יהיה מחלוקת שזה אומר אני אחיה ראשון וזה אומר אני אחיה ראשון מוטב להיות אחרון שנאמר אל תצא לריב מהר:

תט. אסור למנות שליח ציבור רגון ואוהב ממון וכן דיין שליח ציבור שמא יבעוס ויבקש נקמה ויעניש ולא יברך אותו בלב שלם והציבור יריאים להוכיחו ואוהב ממון מפני שיחניף לעשיר ויקרא לו בראש השנה וביום הכפורים ולא יקרא את החסידים ואל יקפיד החסיד שבכל יום שיקראוהו יש לו לעמוד כששבת כי בתחילה היו קורין ראויין כדאמרינן (א) אחריו מי קרא אבל עתה יקרא מי שרודף אחר הכבוד כדאמרינן (ב) משרבו הפריצים התחילו חסידים למשוך את ידיהם מלחם הפנים וכתוב (תהלים קיט קבו) עת לעשות להי הפרו תורתך והיה השליח ציבור מחניף למי שנותן לו היה מברך בניו או חוליו בקול [דף מ"ז] רם ומי שאינו נותן לו בקול נמוך לכך לא ימנו לא שהקן ולא כעסן ולא אוהב ממון ולא השומע דברים בטלים אלא אוהב המקום ולבריות שיתפלל על כל אחד בלב שלם:

תי. 3) אחד היה רגיל לעמוד בתוכה בספר תורה פעם אחת כעס שליח צבור עליו ואמר לכבודך אני מכין אמר אותו האיש מאחר שאתה סבור לכבדני בתוכה אל תקראני בה קרא אחר אחר כך נתפייסו וקראו בתוכה ובאותו שבוע היתה בת אותו האיש חולה ומתה במוצאי שבת שקרא בו התוכה אע"פ שנתכון למובה היה לו לקבל בושתו משליח צבור שחשדו שלכבודו נתכון אע"פ הראשונים קוראים עם הארץ בתוכה כדי שלא יהא אדם חשוב קורא ויקיימו דבריו והוא ירא

(b) תשכ"ט. (3) תש"ס. (2) תשס"ו.

תח. (b) ס"ד א'.
תט. (6) גיטין ג"ט ב'. (3) יומא ל"ט א'.

מן ומקללך אאור (א) אעפ"כ לא יתכן לכל מי שיקרא שלית צבור שימנע מלעמוד שנאמר (משלי ג יא) אל תקיץ בתוכחתו.

תיא. (ב) למה (א) בתוכחה יותר תיבות ממה שבכרכות לפי שאדם יותר יעשה בשביל שמתייירא ממדת הדין שלא יבא עליו פורענות ממה שמבטיחו בשובה כשהמושל יאמר לו לאדם תעשה אותו דבר בשבילי ואני אעשה לך טובה כך וכך פעמים שלא יחוש כל כך אבל אם יאמר לו כך אם לא תעשה אותו דבר אני אעשה לך רעה ומנסה לו מיד יעשה כמו כן בכאן לכך יתרה התוכחה על הברכה.

תיב. (ג) יזהר החזן שלא יקרא החזן בתורה לקרוא מי שעניו אחת עזרת בפרשת עזרת מפני שמתבייש על שאין לו אלא עין אחת ואם ידבר עמו אל יביט בעין העזרת או במקום שיש בו מום פן יתבייש ולא ידבר לפניו מעין אותו מום שבחבירו בפני חבירו.

תיג. (ד) והאומר בבית הכנסת בעבור קריאת התורה אין לחשוב בלבו לשון רחמים אלא קורא לפניו אבל הציבור אומרים לשון רחמנות כאדם שמתפלל ולא שלית צבור וכן כשאומר הברכות הכתובים לפני התוכחות אין לקרוא לחשוב לברך את חבירו וכשקורא הקללות אין לחשוב בשעת הקריאה על אותם גוים וכן כשקורא את שמע לא יחשוב על אוהביו למען ירבו ימיכם ולא על אויביו ואברתם מהרה אלא לא יחשוב דבר אלא כשמתפלל יכול לחשוב כגון רפאינו וגם על אותו חולה שיש לו בבית או יוסיף כך אותו חולה תרפא: כי... (ג)

תיד. (ה) כשקורין ויחל בתענית שותק החזן והקורא בתורה עד שיאמרו הקהל שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך וגם ה' ה' אל רחום וחנן וגו' לומר כי הקהל אומרים אותו כעין תפלה ומתכווין לבס ללשון תחנונים לדבר בלשון בקשה (א) והחזן והקורא אינן רשאים לקרוא בלשון בקשה אלא כך עשה משה. תמו. (ו) היאך היה המעשה שמשנה בקש ומספר כל הענין (א) רחום א' וחנן ב' ארך אפים ג' ורב חסד ד' ואמת ה' נוצר חסד לאלפים ו' נושא עון ז' ופושע ח' וחטאת ט' ונקח י' וסלחת לעווננו י"א ולחטאתינו י"ב ונחלתנו י"ג הרי י"ג מדות כמו שמנינו אותם ותדע שכן יש למנותם שהרי ר' אמיתי עשה כן אזכרה אלהים ואהמיה ועונין י"ג מדות ובאחרונה אומר תמכתי יתדותי בשלש עשרה תיבות כמו שמנינו לכך הברם יחד לאמרם ולא יתכן לומר אותו פיוט אלא אם כן בכה המתפלל או יודע שבוכים כרי שלא יהא (תהלים קא ז) דבר שקרים לא יכון נגד (ב) ה' ואיך יאמר יהי רצון מלפניך שומע כל (ג) בכיות שתשים דמעותינו בנאדך להיות ולא יתכן להיות אלא אם כן בכי.

(ב) תפס"ז. (ג) תפס"ח. (ד) תפס"ט. (ה) תפס"י. (ו) תפס"יא. (ז) תפס"יב.

תי. (ב) בבכנת הגדולה א"ח ס' ג"ג כתב בשם ר"י חסיד: מי שיודע שהש"ץ אינו אוהבו אם יקראו לתוכחה אל יעמוד ומהר"ל בתשובה ס' ק"ב כתב בשם ר"י חסיד: ולי נראה שיעמוד לקרות מליכנס בעוש ויעוניו ה' יכלו וכו' אשר לפנינו נראה כמתרי"ל.

תיא. (ב) יענין בבא בתרא פ"ח ב'. תיד. (ב) מנתנו אינו כן אלא גם החזן אומר בלשון בקשה ומובא במגן אברהם סימן תקס"ו סק"ב יעני"ש.

תמו. (ב) בפרקי דר"א פמ"ז: התחיל משה צועק בקול ואומר ה' ה'. ובתו"ר ר"ה י"ז ב' בתוס' שם ר"ה שלש משמע ג"כ כי ה' ה' הוא מ"ג מדות וכן משמע משבלי לקט סימן כ"ט שכתב כי יחיד אינו אומר י"ג מדות רק וסלחת לעווננו ולחטאתנו ונחלתנו הרי דלא כרבנו שחושב תיבות אלו במנין הי"ג מדות. (ג) לפנינו עיני. (ד) לפנינו כתיב קול.

ספר הסידרים

תמוז. ויש (א) אדם יפה כדי לשמור מניאוף ומ"א) שקולו נעים שאין הקב"ה נהנה מקולו ראוי הוא שלא בא לעולם ואם הקב"ה נהנה עליו נאמר (שם ג ה) קולי אל ה' אקרא וכתוב (שיב כג א) ונעים זמירות ישראל.
תיוז. ואשמע את קול כנפיהם בקול מים רבים (יחזקאל א כד) לפי שהיו משמיעים קול ביחד קול רבים שאין קול אחד מוקדם לקול רבים ולא קול (א) אחד מאוחר בשמע כאילו קולות מים רבים השוטפים יחד הרי צריך להרים קול ביחד קול אחד בנחת ולא להריץ קול.

תיוז. בראשונה לא היו המתפללים חוזרים לאחור אלא במקום שסיימו הצבור [ע"ב] משם מתחילין כגון הצבור אומרים עד נאווה תהלה והיורד לפני התיבה מתחיל בפי ישרים וכשהיו פריצים ממהרים לומר הברכות ושכחות ולא במשך היה היורד לפני התיבה מתחיל למעלה לפי שלא היה רוצה למחר נמצא כשהם סיימו הוא לא סיים אבל כשהיו טובים ולא ממהרים ואומרים כהונן לא היה חוזר למעלה. ועתה שהחזירים למעלה עון הוא לפי שהן עושים להשמיע קולם הנעים ועוד טורה צבור יש ושלא לצורך כיון שהקהל אמרו במשך ולא מהרו מה צורך לו לחזור מה שכבר אמרו אין לירד לפני התיבה לומר אלא מה ישמוציא רבים ידי חובתם ואם הוא מתחיל למעלה בשביל להוציא חובת מי שאינו יודע היה לו להתחיל נשמת כל חי אלא הם עושים כרי להשמיע נעימות קולן וראי שמים לא יעשו כך.
תיוז. רננו צדיקים בה' (תהלים לג א) ולא שאר רננות (שם קיח טז) קול רנה וישועה באהלי צדיקים ולא פירש איוז רננה ורנה של הקב"ה באמת ולא ידבר שקר הקב"ה עושה מן השמים ארץ ומארץ שמים ממים יין ומדבש לענה ומלענה דבש וכל דבר שאין רגילות להיות אין לשבתו כך ולכך סמך (צפניה ג יג) ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית וסמך לו רני בת ציון ולא נאמר רננות אלא שמחת ניגונים ישמח לב המנגן וששומעים... ג) בה' שני' (שם שם יד) רני בת ציון הרעו ישראל שמחי ועלוי בכל לב בת ירושלם וצריך למשורר הניגון שאם יהא רוקק או ישליך מחושמו שיקנה ויאמר ממקום שפסק לא ישמח הלב אלא במשך הניגון מי שאומר בקול רם ברכות ופיו פתוח ופורה בגורנו זכוב יפסוק וירוק בכח כדי להשליך הזכוב מגורנו. מי ד) שקינה חושמו או השליך כיחו מחושמו ואצבעותיו מלוכלכות לא יגע בספר ולא ידבר שבחות וברכות עד שיקנה אצבעותיו ואם אדם לבדו אומר הברכות והשבחות ונודמן לו רוק בפיו ישתוק כדי הילוך ארבע אמות ויורוק הרוק אבל בצבור אם ישתוק כדי הילוך ארבע אמות ויורוק הרוק לא יוכל להשיג את הציבור הרי אנוס ואין צריך ארבע אמות להמתין ובעת תפלה אסור להביט ברוק או בדבר מיאוס שמעלה רוק בפה ואסור לדבר בשם כשרואה דבר מאוס או כשמהרהר אחר דבר מאוס ה) או אחר דבר ערוה או ליגע בדבר מאוס כשמדבר או מהרהר בדבר קדושה ה).
תכו. וואדם שמתפלל ויש לפניו דבר מאוס ה) וצריך לשחות באותם ברכות ששוהה עד קרוב למיאוס אם יכוף ביותר קימתו במודים יהא כנגדו לא יתכן לשוה כנגד הרוק עד שיצא מפיו הברכה.

ה) נדננס צחק ס"י תש"ע. ג) כ"ח. ג) נקום חלק ככ"י כעך ע"ז חינוך. ד) כ"ג. ס) כל זה נכפל ככ"י בטעות וגם כן נכפלו ר' חינוך הלאשנות של ס"י ת"כ כי ככ"י נכתבו פעם אחת בסוף ס"י ת"ע. ו) נדננס צחק ס"י כ"ג.

תמוז. הלשון צריך תקון וצ"ל כשהאדם הוא יפה ישמור עצמו מניאוף, ומקום דברים אלו בסוף סימן זה ור"ל כמו מי שקולו נעים יראה להנות את הקב"ה בקולו כן מי שהוא יפה תאר וראה שלא יקלקל חלילה ביסופותו.
תיוז. אולי צ"ל אחד ור"ל כי קול יחיד אינו מוקדם ולא מאוחר מקול רבים רק שהרבים יאמרו ביחד לא כל אחד בפני עצמו.

תכא. ב) הרוצה לעשות שלא ירוק בבית הכנסת תדיר מפני שננאי הוא ועוד שנורם מאוס לבני אדם אבל בעל כרחו הוא עושה והרוצה שלא יהיה רוק כל כך ילעוס קודם שיכנס בבית הכנסת שורש מתוק שקורין לקוריציא ולא ירוק כל כך ובליילה ילעוס קודם שינה וקודם שילך לבית הכנסת אבל ביום תענית לא ילעוס בהשכמה מפני שהמתיקות יהיה בפיו וכן בערב יום הכפורים ובערב תשעה באב לא יאכל שורש מתוק וכיוצא בו שישאר הטעם בפיו (א) וכשבולע הרוק בולע המתיקות. (וכן ג) אדם שאכל ערב יום הכפורים אכילה נסה ובליילה קשה לו לא יכניס אצבעו בפיו כדי שיקיא מפני שקשה לו מפני שמא כשמיקיא יהיה טעם המאכל בפיו ואם בעל כרחו מיקא יזהר שלא יבלע הקיא שבולע טעם המאכל אע"פ שאינו מתכוין להנות וכן לא יאכל שומשמן אחר אכילתו כשיאכל כל צרכו ערב יום הכפורים לפי שהוא מעלה נרה כבהמה ויהיה המאכל בפיו בליל יום הכפורים.

תכא. ג) הלויים בשיר היו משוררים ורשאים למשוך בקול כל אות ואות כשיעור (א) הממונה שנאמר (ב) לשוך במשא וכתוב (תהלים ד א) למנצח בנגינות אבל היו זהירין שלא יהא נשמע בניגונם כאות אחר כגון תמיד כאילו אומר תמי איד וכן פעמים כאילו אומר פעמאים בפי כאילו אומר בפאי וזהו (ירמיה יב ה) נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה וכתוב (משלי כב כח) אל תסג נכול עולם אשר נבלו ראשונים.

תכב. אדם יהא זהיר שיאמר ה' אֱלֹהֵי (א) ולא יאמר אחר. **תכג. אדם** נא שבולת ויאמר סבולת (שופטים יב ו) וכשהיו [דף מ"ח] אומרים קדוש או דברים אחרים בתורה היאך אומר אלא בלשון שאדם רגיל בתורה לומר ואינו יכול לומר בעניין אחר מעלין עליו כאילו אומר יפה וכתוב (משלי ה יט) באהבתה חשנה תמיד וכגון מהולל מהולל.

תכד. ז) כהן אחר היה פורש כפיו והיה אומר וישמרך בדליית והעבירו צדיק וחכם אחד (א) שאין מעבירין לפני התיבה ולישא את כפיו מי שאינו יודע לומר האותיות כגון ההי"ן חתי"ן דלת"ן ריש"ן ובא לחכם בחלום אם לא יחזירו לדוכנו יגרשוהו מן עדן כי בלבבו לומר וישמרך ברי"ש והלך והחזירו.

תכה. לשמך ולזכרך תאות נפש נפשי בלילה אויתוך (ישעיה כו ח ט) אחד כנגד תפילת יום ואחד כנגד תפילת הלילה שצריך לעסוק שבחאות נפשו יתפלל ולכך היה דוד מומר בכלי שיר כדי שיהא לו תאות לב לתפילתו ולשבח הקביה וכן (תהלים סג ב) אלהים אלי אתה אשחרך צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה ועיף בלי מים (שם שם ו) כמו חלב ודשן תשבע נפשי ושפתי רננות יהלל פי הרי כפליים כל הפרשה בישעיה שלום שלום בטוח בטוח ישפילנה ישפילה רגל רגלי עני פעמי דלים אורח אורח מישירים ישר לצדיק צדיק משפטיך משפטיך לשמך ולזכרך תאות נפש אויתוך נפש נפשי בלילה אשחרך לארץ צדק למדו יושבי תבל יוחן רשע בל למד צדק בארץ נכותות יעול וכל יראה נאות ה' ה' רמה ירך כל יחזיון

(ב) כ"ג. (ג) טע"ח. (ד) כפול הליון כ"י טע"ח. (ה) נדפס סוף סוף סוף י"מ.

תכא. (ה) עיין מגן אברהם סי' תקס"ז סק"ח שכתב בשם האגודה שמותר לבלוע הרוק ביו"כ.

תכא. (ה) שקלים פ"ה מ"א ועי' רמב"ם פ"ג מהלכות כלי המקדש. (ז) צ"ל יסור במשא דה"א מ"ז כ"ב.

תכב. (ה) כונת רבנו כמו שכתב ר"מ לונזאנו בספר שתי ידות שאין לקרות בדגש דמשמע

די כמו די מחסורו אלא רפויה כ"י ובדגש נשמע אחרי כמו ויחד יתרו ולא קיים מצות

יחוד השם, ועיין בבלי ברכות י"ג ב' וירושלמי שם פ"ב ה"א.

תכד. (ה) מגילה כ"ד א'.

יחזו הרי י"ב דברים זוגות כנגד י"ב מלות שתי שעות במול אחד, וכפל כנגד היום וכנגד הלילה שבתאות נפש יתפלל ולכך היו הלויים מזמרים בכלי שיר ובפס להנעים זמירות ישראל שיהא הלב נכון מאד לה' ולכך היו מורידין לפני התיבה מי שקולו נעים להכין לב השומעים בתפילה ולכך (א) הלויים נפלים בקול אדם) שמתפלל ונפלה בלבו שמחת אהבת השם בפתאום ידע כי השם חפץ לעשות רצונו וזהו (שיר ז ו) מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים (ישעיה נח יד) אז תתענג על ה' (תהלים לו ד) והתענג על ה' ויתן לך משאלת לבך (איוב כב כו כז) כי אז על שרית תתענג ותשא אל אלוה פניך תעתיר אליו וישמעך אם בשמע קוליני או קורם יהיו לרצון אמרי פי באיזו שעה ביום יש לבקש כך יהי רצון מלפניך שזאת האהבה תהא לעולם ועד נשועה וקשורה בלבי ובלב זרעי ואל יבקש אלא על האהבה ורצון השם, ואם ביום או בלילה בלא תפילה בעור שלבו שמח ונפשו גילה בהקב"ה אל ידבר עם אדם עד שתצא מלבו והנביא בשעה שנפשו קשורה באהבה היה לבם בשם . . . (3) כאילו אינם בזה העולם וזהו (מ"ב ט יא) מדוע בא המשוגע הזה אליך ויאמר אליהם אתם ידעתם את האיש ואת שיחו.

תכו. אם זוכה אדם לכך שיפתח השמים לעיניו היה לישאל שימצא הקב"ה נחת רוח וקורת רוח לבריותיו (א) שהרי לאחר שבילה מלאכתו אמר לבריותיו ברכוני אמר שר שבת (תהלים קד לא) ישמח ה' במעשיו תמצא נחת רוח במעשיך מיד אמר לו כך אקראך (במדבר י י') וביום) שמחתם זה שבת כדאיתא בספרי (ב) לכך אסור לאדם (ג) להיות עצב בשבת ומקדשין ומבדילין על היין שהוא משמח אלהים ואנשים לפי שאמר ישמח ה' במעשיו.

(תוספ' ו)

שמעתי בשם רבי יהודה חסיד זצ"ל שהיה רב גדול אחד ומובהק לרבים והיה גוער בבי' הכנס' כשהיו מאריכין בברכות שהיה כדעתו למחר ללימודו ונענש על ככה באותו עולם ושמעתי בשם רבי יהודה חסיד זצ"ל שאמר כגון בימות החורף שיש קור גדול מושב שילכו לבית אותם שאינם מלובשי' היטב ואל יקצרו בשבתו של הקב"ה כעבורם ואמר רבי יהודה חסיד זצ"ל שהכיר יהודי אחד מוורמשא והיו קורין אותו ר' מורמשא.

תכו. ז.) כשהיו אומרים ברכות ושבתות שקורין שלמש, אמרו להמרים קולו תאמר בקול נמוך כמו קוליני תשובה קולך לקוליני, אמר אני מרים קולי כדי לכונן כי איני יודע לכונן כשאני מרים קולי, ובמנוח היה עושה כל מה שאדם עושה להרים קולו כדי שיאמר כוונתו, רק שמונה עשרה כשמתפללים בלחש אינו רשאי להרים קולו כדי שלא יבטלו כוונתם: **תבכ"ה.) האומר בלחש ברכת התורה וברכו גוול את המצות, (א) שהרי תרי"ג קולות לא תמצא אלא עם אמן וברוך וברכו, לכך יאמרו הקהל בקול רם, וכתוב (דברים כו יד) וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישר' קול רם: **תבכ"ה.)** כשקורין בתורה, אותו המברך על התורה חושא אם בלחש מברך שלא יוכלו לענות ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ויענו הקהל אחריו אמן:**

(ה) חסידים. (3) מקום חלק ככ"י כעך ד' חיצות. (ג) כחול לקמן סי' תכ"ד. (ד) סופו של סי' תשע"ה. (ה) כ"ד. (ו) כל זה נכסס על הגליון.

תבכ"ה. (ה) חולין כ"ד א'.

תכו. (א) חולין סי' א' ולפנינו: שר העולם ויעיין בנדפס סי' תרכ"ד ובכ"י סי' תתתרכ"ד ששם גורם שר העולם. (3) בהעלותך פוסקא ע"ז. (ג) ירושלמי ברכות פ"ב ד"ו.

תבכ"ה. (ה) תרי"ג קולות לא אדע המקור לזה ויעיין מג"א סי' קל"ט סק"י.

בינום והיה זקן וקובר מתיים
ושמעתי אל נכון ועל האמת
שפעם אחת השכים אותו יהודי
לבית הכנסת וראה אדם אחד
יושב לפני ב"י הכנס' ובראשו
כתר של עשבים שקורין
בלשו' אשכנו צפילו ובלשו'
נענן ויניץ קביטני ונתפחד
וכסבור שהוא שד וקראו ואמ'
לו בא הנה אצל' ואל תירא
והלך ר' בינום אצלו. וא"ל וכי
אינך אותו פלוני שמת וקברתיך.
וא"ל הן. וא"ל היאך אתה
באותו עולם. וא"ל הישב עד
מאד. וא"ל מה זכות יש לך
והלא אתה היית אדם כל דהו.
וא"ל רק זכות זה שהייתי
אומר ברכות בקול נעים בב"י
הכנסת בזכות זה הביאוני לנן
ערן ומנבדין אותי וזה לך סימן
שאני הוא המדבר אליך כי
תראה בית יד חלוקי שקרוע
שקרעת לי כשהלבשתני
התנריכין ושאל לו מה זה
שבראשך וענהו עשבים שבגן
ערן ששמתי בראשי כדי לבטל
ריח רע של זה העולם:

וכתבתי אני יצחק ב"ר
משה (א) נביה
המחבר אילו המעשים כדי
שיראה ירא שמים אילו
המעשים וישים על לבו ויאמר
שבחותיו של הקב"ה בקול נעים
ובכוונה ויוזב לנן ערן: מיהו
בשבתות וימי טובי צריכי'
כך להתפלל שיצאו מבי'
הכנסת בשע' המישי' ויתחיל
לאכול בשעה ה' מפני שאסור

תל. וקראתם אותי והלכתם והתפללתם אלי
ושמעתי אליכם. (ירמיה כט יב)
מאחר שאמ' וקראתם אחר כך אמ' והלכתם. אם קורא
אדם ואינו נענה ילך למקום אחר להתפלל. והנה כתוב
(מ"ב ד לג) ויתפלל אל ה'. ונתיב (שם שם לה)
וישב וילך בבית אחת הנה ואחת הנה. אמ' יש מקום
שמקובלת מבמקום אחר בספר הכבוד יפרש הכל.
והלכתם. והלכתם והתפללתם (א) כשיעור שני פתחים.
כשאין לפניו חצר [דף מ"ח ע"ב] שמתפללים בו.
דיא (ב) כמו הוקינה שהלכה בכמה כניסיות להתפלל:

ירושלמי (א).

תלא. זה שעומד להתפלל צריך להשוות את רגליו
ר' לוי ור' סימון חד אמ' כמלאכים
שנאמ' בהן (יחזקאל א ז) ורגליהם רגל ישרה. וחד
אמ' ככהנים שהיו מהלכים עקב בצד גודל. וגודל אצל
עקב. (שמות כ כו) ולא תעלה במעלות בתפילה בעמידה
מדבר. בישיבה אינו יכול לכיין רגליו. כשאומר שבחות
שבישיבה יזהר שלא ישים שוק על שוק כי לא יתכן
שישים שוק על שוק יש לו לחשוב כאילו לפני שכינה
יושב. (תהלים קמ יד) ישבו ישרים את פניך:

תלבט) כשאדם הולך לבית הכנסת או לבית
המדרש. צריך לברוק עליו ברגליו
במנעליו שלא תהא צואה בהם. מן התורה (שמות ג ה)
של נעליך מעל רגליך. (3) וכן ביהושע. ולא אמ' חלוצי
נעליך. כי מה יועיל שיחלוצי והנעל אצלו. ולכך אמ'
של נעליך חוצי לדי' אמות. ובכתובים (קהלת ד יו) שמור
רגלך כאשר תלך אל בית האלהים. יו"ד רגליך. דונמת
רגל אחד מיושרות. ורגליו כרגל אחד ישרה. לאג)
ינשק אדם את בנו בבית הכנסת. ולא בביתו בפני רבו.
לאחר שקרא בתורה מנשק ספר תורה על שם (שיר
א ב) ישקני מנשיקות פיהו. ואם נודמן לו רוק ירוק.
ואחר כך ינשק. ולא ינשק ואחר כך ירוק. סמוך לערב
לא יקח אדם ילד בחיקו שמא יטנף בגדיו ואם תאמר
יכנס בגדיו במים לא יהיו טהורים ככתחילה. ועוד
אדהבי והכי שיחפש למים שמא תעבור מנחה ושמא
כבר יאמרו קדיש או דברים אחרים שלא יבא עד שהקהל
(ה) סמכ"ה. (3) ע"כ. (ג) כ"ה.

תוספ'. (ה) נב"ה ראשו תיבות נפשו בצרור החיים.
תל. (ה) ברכות ח' א'. (3) ילקוט משלי רמז תתקמ"ג.
תלא. (ה) ברכות פ"א ה"א.

מתפללים ושוא כשיתן הילד ממנו יבכה הילד ויחוס
על הילד ולא על כבוד קונו:

להתענות בשבת עד שעה
ששית כדאיתא בירושלמי פ' (ב)
קמא תעניי' [דף מ"ח ע"ב]
האילו ובירושלמי פ' קונס יין
שאיני ר' אחא ר' אבוהו בשם
ר' יוסי בן חנינא אסור להתענות
עד שש שעות בשבת א"ר
יוסה מתני' אמרה כן הוו
מתענין וירדו להם נשמים
קודם חצות לא ישלימו עד
כדון הוא צערא. לאחר חצות
ישלימו שכבר עבר רובו של
יום א"ר זורע': (ג)

לא (תלג 6) ישא אדם עליו מעות אפילו בכיסו שיש בהן שתי וערב בשעה שמתפלל ולא כלים שמשמשין בהן לעיז' כגון כלך (א) וכיוצא בו.

תלדנ) כתיב (ירמיה יג א) הלוך וקנית לך אזור
משחים ושמתו עלמתניך וכתיב (שם שם

(ב) ואשים על מתני (שם שם יא) כאשר ידבק האזור אל מתני איש הרי במקום שכתוב שימה צריך לדבק כנוץ (דברים יא יח) ושמתם את דברי אלה על לבכם שצריך לדבק בתווק את התפלין של יד וכן בשאדם מתפלל יהא האזור דבוק למתניו ונס בשבת כשהולך לרשות הרבים אם לא ידביק אזור למתניו הרי הוא שלא

לצורך עליו). תפילין של יד אין להן אלא בית אחד ויש להכניס בזרועו עד כנגד לבו וימשוך את הרצועה ויקשור זרועו (א) והקשר יהא כנגד לבו, והתפילין של ר' בתים בראש ב' טפחים מראש חוטמו עד מקום הנחת תפילין וכן ב' טפחים מן התחתית הכתף עד מקומם של הנחת תפילין (ב) כנגד טפחיים בלוחות עד מקום הכתיבה, לומר שאמור לינע באותיות הקדש אם ימין הקדש לא ננעה בקדש כל שכן ימין הדיוש:

תלזה.) כשיש לו לאדם תפלין בזרועו אם יהיה לו דבר לישא אל ישים בין אצילי ידיו וישא שהרי יבדיל בין תפלין ללב אע"פ שהבגדים מבדילים אין זו הבדלה שכן דרכו אבל אין מכסין הזרוע בבגד ועל הבגד תפלין מפני שחוצץ בין הבשר לתפלין:

(תלוי) אדם (א) שלובש מכנסים וערום מן המכנסים ולמעלה לא יניח תפלין מפני שלבו ערום ולא יכרך ולא יתכן שיהא כך מניח ערום:

(תלז) אדם שהוא שומע ואינו מדבר יניה תפלין וכן המדבר ואינו שומע:

תלחיו) הנה (א) שאול כשהיה עושה צרכיו לא היה הסרבל שלו עליו, לכך יש כשעושיין צרכיהם בבית הכסא. מפשימין מעליהם הסרבל (ב) וכל שלית שיש בו ציצית:

תלמי. אחד היה צריך להתעסף בציצית אמרו לו תמתין עד שבת ותתחיל בשבת לכבוד שבת. אמ' להם אילו היה מלבוש אחר הייתי מעבד עד שבת אבל טלית בציצית לא אעבד אלא אפילו בחול אתעסף בעבור המצוה. (תהלים קיט ס') חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך:

(ה) חשע'ו. (ו) חשע'ו.

תוספ'. (3) צ"ל שלישי דתענית ה"י. (ג) עיין באור זרוע חלק ב' ריש הלכות שבת.

תלד. (b) הוא לשון אשכנז קעלד.

תלד. (6) ברכות י"ג ב'. (3) ירושלמי תענית פ"ד ה"ה, ובמדרש רבה שמות פמ"ו ויעוין מ"ש הנורבוני ח"ג פכ"ח ובעקידה שער נ"ד.

תלו. (ב) יענין ש"ע א"ח סי' ע"ד סי' דק"ש מותר לקרות אף כש'לבו ערום ואם החמיר רבנו בתפילין כמו לגבי תפלה אכל מנא ליה שאסור לברך וצ"ע.

תלה. (ב) יענין שמואל א' כ"ד ד' אשר לשאול ולא אמר על שאול משמע ששאול בשעת שהלך להסך את רגליו לא היה המעיל עליו ויתר ביאור בשו"ט מזמור ד' פסוק ד': שביטלו

ממצות ציצית שעה אחת הרי שאז לא היה המעיל עליו. (ב) עיין שו"ע או"ח סי' כ"א ס"ג דלשון "וכל" שאומר המכבר אינו מרוקדק.

תמ. כתיב (שם יב ז) אמרות ה' אמרות טהורות. למה ב' פעמים אמרות ה' אמרות טהורות. אלא כשאתה מוציאם מפיו יהיו טהורות. גוסף טהור ובגדיך טהורות שנאמר (קהלת ט ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים, והמקום שאתה אומרם טהור, ולא לפניך מיאוס וטומאה כמלא עיניך (א) אפילו פי חזיר עולה מן הנהר, אמרות טהורות על קלפים טהורים (ב) של בהמה טהורה וכשאתה כותב תהיה טהור ובגדיך טהורות [דף מ"ט] ומקומך טהור. מחשבותיך טהורות שלא תחשב אחר דבר טומאה. שנאמר (יחזקאל ד יד) נפשי לא מטמאה בגימטריי' (נ) ישורון, על זה נקרא ישורון ישרי לב (ד) שלא ראה קרי מעולם (תהלים נא יב) לב טהור ברא לי אלהים שלא ירהר אחר דבר טומאה, וכן בתפילה שלא ירהר אחר דבר מאוס, וכת' (שם יט יוד) יראת ה' טהורה, איזה יראה שאינה טהורה, אלא בשני סעיפים, אסף מהרהר אדם דברים בטלים בתוך התפילה ואינו יכול לסלקן מלבו, ואם ירהר אחר דברי תורה, לא ירהר אחר דברים בטלים מוטב שיהרהר בדברי תורה להסיר דברים בטלים מלבו ואם בתוך התפילה בא לו טעם אחר מדברי תורה, והוא ירא פן ישכח אותו והוא מכוין לבו בתפילה מוטב שיכוין בתפילה ואל ירהר אחרי תורה:

תמא. ואם לא התפלל בכוונה ברכת אבות עד מנן אברהם יחזור ויתפלל, וכן פסוק ראשון שמע ישראל (א) דוקא בלחש, אבל לא בקול רם שלא יהא נראה כשתי רשויות, כאדם שבונה יסוד רעוע, וכל מה שיבנה עליו יפול, וכן עשה אחד כשלא היה אומר שמע ישראל עד אחד בכוונה הלב, וכן באבות, אמרו לו חברותא כלפי שמיא, אמ' מלך שנתן אלף כסף לתקן לו בית גדול וקיים והוציא האומן ק' ביסוד רעוע, אם האומן יבנה עליו יפול הבנין, מוטב שיפסיד למלך ק', ויסתור היסוד ויבנה חדר מעולה כך בית תפילה יקרא, אחזור לתחילה ואתפלל בכוונה, ואם בתוך כוונה יבא לו הרהור ימתין ויתפלל, ואם יראה שאינו יכול להתפלל בכוונה יתפלל בספר, וכן יעשה לברכת המזון אם אינו יכול לכון, ואם לא התפלל בכוונה כששליח ציבור מתפלל, יאמר כל חיבה עמו ויכוין:

תמב. לא יתפלל אדם קודם הציבור, אבל אם יודע (א) שיותר בכוונה יתפלל בביתו, ובלבד שיתפלל במקום טהור (ב) כר' אמי ור' אסי במקום דגרסי מותר:

תמג. המתפלל ואינו יכול לכון לבו בכוונה הלב כששליח ציבור חוזר ואומר שמונה עשרה כל הברכה שיאמר החזן אותה שלא התפלל בכוונה, יאמר כל חיבה עמו, כשיבא החזן לומר חותם ברכות, כגון ברוך אתה ה' חונן הרעות, הרוצה בתשובה, וכן כולם, ישה אוזנו לחזן כשחותם ברוך ויאמר אמן, ואם אין החזן מגביה קולו בחותם הברכות שאינו יכול לשמוע זה שלא התפלל בכוונה יאמר הוא אף מברוך ואילך ועל כל חיבה יאמר או יכוין לבו, ואם המתפלל אומר שלא ברצון חכמים או שאינו חנון, ואין הטובים יכולים למחות בידו זה יאמר אף חותם הברכות:

תמד. אדם שהוא רוע מעללים בעבירות או בגזל או בחמס או ברציחות או עבריון שעבר על חרם או נידוי, או המסורות או שפירש מדרכי ציבור, או שלא נתרצו בו הציבור, ובעל כרחם תקע השופר או התפלל, או קרא מגילה וכיוצא בהם

(ב) נדעם קען משע"ח.

תמ. (ה) ברכות כ"ה א': פי חזיר כצואה עוברת דמי. (ז) שבת ק"ח א'. (ג) צ"ל ישורון כרי שתהא הגימטריא של "נפשי לא מטמאה" מכוונת. (ד) חולין ל"ז ב'.

תמא. (ה) בכלבו סימן י' כתב: מכאן לש"ץ שצריך להשמיע קולו בשמע ישראל כרי שישמעו חקתל וימליכו שם שמים ביחד, ויעוין שר"ע או"ח סי' ס"א ס"ד.

תמב. (ה) צ"ל שיתפלל יותר בכוונה בביתו. (ז) ברכות ח' א'.

שמוציא רבים ידי חובתן היחידים הצדיקים יתקעו הם לאחר שיצאו מבית הכנסת, ואם תפילה יאמרו הם בפיהם כל תיבה ותיבה ולא יסמנו עליו ואל יאמרו עיני עמך במ תלויות, כי שקר הוא, אלא כך תלויות, ואם יבא לידי מחלוקת יעשה בסתר, אם קורין לקורא בספר תורה אפילו רשע, ואחר כך הצדיק יעמוד אחריו, ואל יאמר איך הקדימו אותו, ואפילו קטן והדיוט קורין לפניו אל יקפיד כי שמא החזן מחמת שירא ממנו לכך קורא אותו תחילה לכן אל יקפיד:

תמה, אסור להרהר בתפילה בדברי תורה וכל שכן בדברים אחרים, ואם רואה האדם שאי אפשר לכון כלל בתפילה לא יתפלל, ואם יכול ברכה ראשונה לכון ולא יותר, ויודע שבעל כרחו ירהר בהבלים, מוטב לו שיהרהר בדברי תורה להבריה מלבו הרהורים של הדיוטות והבלים, וכשיהרהר בדברי תורה ירהר בדבר קצר, ושעם קצר, כדי שישב מיד לבו בתפילה, ואם מתפלל ויכול לכון אז אם יחשוב בטעמים, אפילו ישבח הטעם יכוין בתפילה וקודם לכן לסיים הברכה, ושיוודע מאיין יתחיל: **תמו**(6). המתפלל ונפל ספר לפניו לארץ ונשרד דעתו ואין יכול להתפלל בכונה יגביה הספר ויתפלל בכונה וקודם שיגביה יסיום ברכה שהתחיל, ואם מתפלל בכונה אל יגביה ספר שהוא לארץ כי המתפלל בכונה נוחל העולם [ע"ב] הבא: **תמו, איש** שעמד בהשכמה ובא עת להתפלל, והוא יודע שישן מוטב שלא יתפלל וקודם שהולכים בבית הכנסת יתפלל בביתו, ואם (א) ירא שמים ישן יכול ללכת בתוך החדר כדי שלא תחטפנו שינה פתאום:

תמה, כשאומרים ברכו לאחר ישתבח, אם עדיין אין שעת קרית שמע, והקהל אומרים קרית שמע יאמר עם הקהל קרית שמע, אבל הברכות ישמע מפי שליה ציבור, מפני קדוש וברוך שבתוך יוצר אור, וגם יתפלל י"ח ברכות עמהם, ואחר כך כשיצאו מבית הכנסת כשכבר הגיע זמן קרית שמע יקרא את שמע עם ברכותיה ויתפלל, אבל תהילה לדוד ולמנצח ובא לציון לא יאמר שכבר אמר עם הקהל, קרית שמע וברכותיה דינם לאחר צאת הכוכבים, (א) והניחו לציבור להתפלל מבעוד יום, כי אם היו שוהים עד זמנה היו אוכלים קודם ושוכחים, ויראי שמים קורין לאחר צאת הכוכבים וכן ברכותיה:

תמו, וכשאומרים ברכו ורגילים לומר יתברך ויתעלה, ולא יוכל להספיק לברך יעזוב אותה הברכה שרגילים לומר בלחישת בשעה שאומרים ברכו: **תן, אם** הלכו בהשכמה לבית הכנסת ולא הגיע עדיין השעה לברך על הציצית ועל התפילין מוטב שבאותה שעה לא יברך על תפילין ועל ציצית או שהיה יום ובירך עליהם אחר כך נתמוטטו ממקומם, יחזיר ברכה, מפני שבתוך השבחות שלמש לא יוכל (א) להספיק לברך עליהם, ואם תאמר מה בכך, יברך כשיתחיל החזן יוצר אור אז לא יוכל להשיג אלא במרוצה ולכך יבטל אותה ויברך על ציצית ועל תפילין (ב) מפני שהן מן התורה, ואם הגיעו לסוף פרק כגון המלך יענינו ביום קראינו, קודם שיתחיל אשרי יושבי ביתך או מומור לתורה אם במשך אומר יברך או על התפילין אם הגיעה שעה ואם הפריצים ממהרים שמא לא יוכל להשיג ימתין עד ברכו ואז יברך על התפילים וציצית:

(b) חסע"ע.

תמו. (b) אולי צ"ל שמא יישן ר"ל שלא יוכל להתפלל אפילו בביתו יכול ללכת כו'.
תמה. (b) יעוין ברכות ב' א' ברש"י ותוס' הישיב.
תנ. (b) אולי צ"ל להספיק. (3) חסרון יש כאן וכצ"ל כשיאיר היום מפני שאז הן מן התורה, ואם כו'.

תנא. (א) חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת בתפילתן. כי היו שוהין קודם כל ברכה כגון שרוצים לומר ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך. ברוך קודם שמוציאין שותקין עד שיכוין לבם. וכן כל ברכה וברכה שותקין עד שיכוונו לבם. ואם לא היה מכיין שותק כדי לכוין ועתה אי אפשר לעשות מפני ששולית ציבור שמא יאמר קדושה וזה לא היה מסיים מכל מקום קודם שיתחיל ברוך בברכת אבות ישתוק עד שיכוין לברכה כי היא יסוד הברכה להתחלה:

תנב. (דברים לג ה) ויהי בישורון מלך (שם שם נו) אין כאל ישורון (שם לב מז) וישמן ישורון הרי ג' ישורון בתורה ישורון (א) שיר רון ישורון שיר רון להפך ישורון בנימטריא ותיקן שמקיימין ג' תפילות בעונתן וכנגדן ג' (תהלים קלב ט) כהניך ילכשו צדק וחסידריך ירגנו (שם מז) וכהניא אלביש ישע וחסידיה רגן ירגנו (שם קמט ה) יעלו חסידים בכבוד ירגנו על משכבותם הרי ג' תפילות ובישעיה כתיב (ישעיה מר ב) וישורון בחרתי בו כנגדו (תהלים ל ה) וזמרו לה' חסידיו והורו לזכר קדשו כנגד המוספין או רגן ירגנו שכפל כנגד המוספין ולכך אמרו הוותיקין גומרין אותה עם דימומי חסה ישורון לשון אשורינו לשון צופין לקיים עונתה:

תנג. (משלי יד כח) ברוב עם הדרת מלך כשכולם צדיקים (ישעיה ס כא) ועמד כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ אם לאו יותר טוב במעט (קהלת ד ו) טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמלם) אם המצוה שאין יחידים יכולים לעשותה אלא בטרחים גדולים כגון בעיסקי המת לרחצו ולהלבישו אם אמרו שנים נקדים אנהנו כדי שיהא לנו שכר גדול והיה צריך שיהיו מרובים שם כגון מת גדול ואז היו יותר בטוב עושים צורכי המת נמצאו חוטאים ואם מקדימים לכבוד המת שלא יסריח או שלא יבקע בטוב עושים.

תנד. אם הניע עת מנחה לא יתכן לומר ברוב עם הדרת מלך או כבר קידש היום בערב שבת אפילו יחידים יתפללו שלא יעשו מלאכה וגם שלא יפסידו עת המנחה.

תנה. (ז) מה שמכסין פניהם בשעת חתונן כדי שיכוונו לבם (א) וכן עשה ר' חנינא בן דוסא כאליהו ששם פניו בין ברכיו בשעה שהתחנן (ב) אבל בציבור לא יתכן ומכסין את פניהם ואלישע עשה כן בשעה שהיה בוכה בתוך התחנן על דבר חואל אבל ליפול על פניו לא יתכן עד שיהא גדול ביהושע ודוקא בפני העולם אבל בסתר אם חפץ נופל זה צריך לכסות פניו בתחנן [דף נ'] קטן אבל בתפילה שהיא ארוכה לא הוצרכו ומי שמתפלל ובתפילתו ושמע קול נינונים שמכטלים אותו מכוונתו ידבר התפילה באותו נינון ולא ישתבש.

תנו. (מ"א יט יא) ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עובר אם עובר הוא היאך יעמוד לפניו אלא מניד לנו אדם העומד להתפלל מתי שכינה עוברת ממנו, מי שעומד בשדה במקום רוח גדולה וזהו לא ברוח ה' או כששומע רעש גדול או בחמימות חוקה וזה לא ברעש ה' לא באש ה' לפי שאי אפשר לכוין אלא ברממה דקה כשמתפללין צריך שתיקה כדי שיכוין לבו.

תנז. (שמות לג יד) פני ילכו והינחתי לך (א) פנים של זעם, ואין להתפלל בשעת כעסו

(ה) זכאן עד סוף הקינן נכח גם נקינן טע"ע. (ז) כנין זה לקמן סי' סחטשני'.

תנא. (ה) ברכות י"ב.
תנב. (ה) צ"ל ישר רון. (ז) ברכות ט' ב' ולפנינו איתא עם הגן החמה.
תנה. (ה) ברכות ל"ד ב'. (ז) מגילה כ"ב ב' תוס' ד"ה אין בשם חירושלמי.
תנז. (ה) ברכות ז' א'.

הכתי' (תהלים ז יב) ואל זועם בכל יום ורחם בחלת שעי קמייתא ותנינן תפלת השחר עד ארבע שעות ועוד כתיב (ישעיה נב ה) ותמיד כל היום שמי מנואין שיש רשעים שמכעיסין אותו כל היום וכל הלילה אם כן מתי עונה של תפילה אלא אין להתפלל על אותו דבר שכועס בו היורע כמו נביא אבל לשאר אדם יש רצון אפילו בשעת הכעס שנאמר (חבקוק ג ב) ברונו רחם תזכור.

תנח. (שיא כא טז) הנה הוה יבא אל ביתי, וכתיב (שם שם) להשתגע עלי קל וחומר שאין מניחין למשונע להכנס לבית הכנסת ועוד (א) שנוטל כוונות ומשחקין עליו.

תנמ. (ט) מי (א) שקרועין בגדיו ולבו מגולה או שמגולה נגד צלעיו ותחת אציליו לא יתכן לעמוד כנגד ספר ולפתות ארון ולסגור מפני גילוי בשרו ולא יתכן להגלות כנגד פני הספר וכנגד פני הארון.

תס. (ג) אדם שפותח ארון הקדש לא יפנה שכמו ופניו מן המורה שלא יפנה גבו ואחוריו כלפי הארון בתוך ד' אמות אלא ברחוק ד' אמות מן הארון. תסא. אחד התפלל בחצר בית הכנסת והיו ראשי הקהל יושבין בישיבה אמר לו החכם מוטב לך להתפלל בבית שמא ראשי הקהל מדברים דבר שאינם רוצים שידע אדם לכך טוב לך להתפלל בבית.

תסב. (ג) כשקובלים בבית הכנסת ומעכבים תפלה מוטב לו לאדם שישב בבית לעסוק בתורה אם רואה שחפצים לסגור בית הכנסת מוטב לו לאדם שיתפלל קודם הצבור מנחה כי שמא יעכבו יותר אבל אחד מראשי הקהל כשמדברים בקהל לא יתכן לו לומר כיון שאין מתפללים אלך ואעסוק בתורה בביתי לפי שדבריו נשמעין וימחה ביד המעכבים תפלה ואם כבר קראו בתורה ומעכב המערער מלהכניס ספר תורה בארון לא יתכן שיצא אדם לחוץ ואם יודע שום דבר יאמר בבית הכנסת ואע"פ דאמרו בין נברא לנברא נפיק ואמר (ישעיה א כח) ועוובי ה' יכלו העווב ספר תורה וכיון שמונע אחד מלהכנס ספר תורה נראה ההולך שאינו חושש ועוד שצריך לעמוד כשמכניסין ספר תורה וזהו ותנו כבוד לתורה אבל אם צריך לנקבו עליו נאמר גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה (שבתורה) וכל המונע ספר תורה מלהכנס ובזה רוצה לדחוק את הקהל שיעשו חפצו והטובים אומרים שלא כדון אתה עושה עתידה תורה שתצעוק עליו איש פלוני אל יבא אל מקומו לשלום כך מכריזין עליו על נשמתו ואם המעכב תפילה והטובים אומרים שלא כדון אתה עושה כשהצדיקים משתחווים ומתפללים לעתיד לא יהיה ביניהם. תסג. פעם אחת היו קובלים ולא היה מניח הקובל להשיב ספר תורה למקומה בארון והיה תענית ואמר אחד תתפלל (א) מיושב קודם שתעבור עת המנחה ולא תעווב ספר תורה (ישעיה א כח) ועוובי ה' יכלו ופעם מוכיח שאם היה רוצה יתפלל בעמידה ולא נאמר ועוובי ה' יכלו אלא בשעה שקורין בתורה לא יצא אדם מבית הכנסת עד שיסיימו כל התפילה אלא אם כן צריך לנקבו או להקיא.

תסד. (ז) מעשה בוקנה שהיתה מקרמת לתפלה והיו בה מעשים טובים לאחר (ב) קיון זה נעלם לקמן סי' תצ"ו. (ג) זה נעלם בסי' תצ"ט. (ד) תש"ט. (ה) ע"כ סי' תש"ט נדעם, עתלן וליך סי' ק"ו. (ו) ק"מ. (ז) נדעם סי' תש"ט ונכסל צמח סי' י"ט. (ח) תש"ט.

תנח. (א) צ"ל שמבטל.
תנמ. (ב) מגולה כ"ד א.
תסג. (א) אולי ר"ל כי אחד אמר שיתפלל בבית הכנסת הוה ביחיד כדי שלא יעווב הס"ת, ואמר רבנו כי טעה בזה כי יוכל להתפלל בעמידה ר"ל שילך לביתו אחר כי אין בזה משום ועוובי ה'.

מותה באה בחלום לטובים אמרו לה מה באותו עולם אמרה להם דנים אותי בדינין גדולים וכאשר שאר צדיקים וצדקניות בשמחה ובמנוחה מנרשין אותי מכיניהם ואמרה כשהייתי בחיים הייתי רגילה [ע"ב] לצאת מבית הכנסת בסדר קדושה ולא הייתי ממתנת עד שיוצאים מבית הכנסת.

תסו. (ב) אשה אחת יצאה מבית הכנסת קודם שסיימו הקהל תפלה ושלחה שפחתה לבעלה לשלוח לה מפתח כשיצא מבית הכנסת שאל לאשתו מה הוצרכת מן המפתחות אמרה כי גויות באו להתליף להם המשכונות שצריכות ללכת לבית תפלה אמר לה בעלה הרי פשעת שיצאת מבית הכנסת ונס שלחת אחר המפתחות כדי ליתן להן המשכונות שהן תלכנה לבית תפילן הרי רחית את הקדש מפני התועבה.

תסו. מצוה גדולה (א) לסנור דלתי בית הכנסת שאם יש אדם שלא התפלל וילך לבית הכנסת וימצא המתאחר בבית הכנסת ולא יתפלל בביתו כי פעמים ביתו מטונף ולא יזרוק ברכה מפיו אלא בכוונה יתפלל ולא יתפחד זה המתפלל וכן אמרו (ב) חסידים הראשונים היו יושבים שעה אחת קודם תפילה ושעה אחת אחר תפילה. **תסז. ומעשה** באדם אחד שהיה שוכר לשמש כדי לסנור הוא הדלת של בית הכנסת והיה אומר תחנונים לפני הקביה ועלינו לשבח היה אומר בעמידה והיה כורע ומשתחוה במקום הראוי לו.

תסח. (ג) אשה (א) בחורה לא יתכן שתלך בחשך לבית הכנסת ושתאחר לצאת בחשך יותר טוב שלא תלך עד שתאיר היום אלא אם כן תלך עם בעלה או עם אחיה ולא לבדה.

תסח. (ג) דע (א) כשנלו ישראל היו אומרים הפריצים שירי גוים יפים במשקל לכך התחילו בחרוים.

תע. (א) בראשונה לא היו פייטנין עושין חרוות (ב) ולא שמם מיוסר עליהם בשירות תורה נביאים וכתובים כי בשביל להזכיר שמם לא יסרום וברכות

(ב) תשפ"ב. (ג) תשפ"ד. (ג) נדפס תשפ"ד.

תסו. (ב) ר"ל שכל אחד ישתדל שיהיה הוא האחרון בביהכ"ג ויהיה הוא הסוגר ויענין ברכות ו' א' תודה המתפלל שתביאו שכן היה מנהג הר"י יע"ש. (ג) ברכות י"ד ב'.

תסח. (ב) כוונה כ"ב א': בתולה ציילנית.

תסז. (ב) דברי הסימן הזה כתב כן במחברת הערך לר"ש פרחון חלק הרקדוק ויש להעיר ע"ז מ"ש ר"ה גאון בשערי תשובה סי' רצ"ח: מפני קדוש השם בפני גוים ושמעאלים שטובלים לקרי צריך ישראל ג"כ לטבול. ויענין מ"ש הרמב"ן בפירושו לתורה בראשית כ"ט כ"ז ודי בזה.

תע. (ב) בילקוט שיר השירים רמז תתקפ"ג: צוארך בחרוים אלו הפייטנים ומו יוכל להתחילט שלא היתה כונת המדרש שיה"ש פסוק צוארך בחרוים: בשעה שהיו חורוים בדברי תורה ומדברי תורה לנביאים ומבניאיים לכחובים כו' והיו הדברים שמזוים כחתינתן מסיני על הפייטנים והמשוררים שמעריבים בדבריהם מדרש ואגדה תורה ונו"ך? כן מה שאמרו שם אית דיע' למיחרז ולא ידע למקדק מרכז לנו כי עשית תחרוים היתה כעין כשרון וחכמה ולא כל הרוצה ליטול שם חורז יבא ויטול ועל בן עזאי אמרו במדרש רבה ויקרא פס"ז שהיה מחריז דברי תורה לנביאים ונביאים לכחובים ומו לא ירגיש במה שאמר רב חולין צ"ה כ': אל תהי שומה בחרוים הרי זה סימן ומליצה זו שומה בחרוים היתה שגורה בפיהם על אלה שאינם יודעים טוב מלאכה זו ומשתמשים בה ועליהם רמז המדרש רבה קהלת פסוק טוב לשמוע גערת חכם (כפי גירסת היוחסין והרמב"ן בלקושות ריש ברכות): אלו הדרשנים מאיש שומע שיר כסילים אלו המתורגמנין והחזנין שמוסיפין על קבע התפלה והוא (רב) היה ממסדרי תפלות. פיושים כמו שאמרו מרגינא דבי רב (ברכות ל"ג ב') תקיעותא דבי רב (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ה) אשר דעת ה' צונן כי רב תוקן תפלת מוסף לר"ה ובעשרה מלי דהסידותא שנדפסו בשערי תשובה סי' קע"ח כתוב: שהיה (רב) קולו ערב והיה רגיל לירד לפני התיבה. (ג) כדברים האלה כתב הר"י עראמה בפירושו יד אבשלום על משלי פרשת אשת חיל וז"ל: כמו שקרה להר"ש בן גכירול ז"ל המשורר בסלוק קדושת יוצר של יוה"כ שסוד שם פיושים איוכים שגבה לבו בדרכי השיר עד שלא תעלה בהבנת כוונותיו שם זולת הכרת האותיות המזכירות שמו ושם אביו וכנויו כמה פעמים כאלו היתה הזכרת שם המפורש

שתיקנום אנשי כנסת הגדולה אין שמם מיוסד ולא בחרויות ומאחר שהרשעים עושים פיוטים לא נאמר כלום כי איך יתכן שפיוטי הרשעים ישמע (איוב לה יג) אך הוא לא ישמע אל ולא היו יודעים איזה פיוט של צדיקים וכדי שלא יאמרו רשעים אמרו תיקנום הצדיקים שמם בפיוטיהם אם צדיק עשה הפיוט ושאין הלשון טוב כפיוטי הרשע מוטב שיאמרו של צדיקים שזכות מי שעשה הפיוט נזכר לטובה לאומרו ורשעת הרשעים נזכרת לרעה לאומרי פיוטיהם וכיון שהתחילו הצדיקים לעשות פיוטים ושמם רמזו בהם ולא יוכלו הרשעים לומר אנו עשינו אותם והיו מקנאים ועתה הכבוד יהיה להם ומשנברה יד הרשעים היו מתפללים פיוטי קרוביהם ולכך פורענות רבות וכשנברה יד הצדיקים תקנו שלא יהיו מתפללים אלא מי שיתנו הצדיקים רשות להתפלל והפיוט שאומרים לו זה תתפלל כדי שלא יתפלל רשע ולא יאמרו פיוטים של מי שאינו הגון ועשו רשויות והתחילו אומרים המתפלל ושאר העם היה להם למורה שהיו שותקים והתחילו הפיוטים לומר עמהם פן ידברו דברים בטלים או יהיו ישנים ותקנו רשויות לפי שהיו אומרים פיוטים של רשעים או היו מתפללים שאינם הגונים ומנגנים בקול וכתוב (ירמיה יב ח) נתנה עלי בקולה על כן שנאחיה וכשהיו עומדים הראים היו אומרים הרשות שידעו שברשות הצדיקים מתפללים ועוד היה עומר מרעיד כמו שמוכיח ברשות ומתחילה לא היו קורין בתורה אלא תלמידים חכמים המוכינין לכך וכשהיה חתן הגון היו קורין אותו ולא היו יודעין אם ברשות עמד והתחילו לעשות הרשויות של חתנים שידעו שמרשות הצדיקים עמד וכשנברה יד חזנים אוהבי שוחר ויד הרשעים אוהבי כבוד התחילו.

תעא. וגם חתן תורה וחתן בראשית התחילו לתת שוחר לחזנים וגם היו מתקוטטות המשפחות זאת אומרת ממשפחתו לעמוד התחילו ששולית ציבור יקרא בתורה אף עמי הארץ כדי להפיק דעתן ומעת שקבלו החזנים שוחר קורין הכל ולא א) יתכן שהחזן יקרא בפרשת עריות את החשור עליהן ואף על כל דבר שאדם חשור לא יתכן שיקרא אותו החזן שהרי אמרו (א) אי איפשר [דף נ"א] שראובן יעמד ויאמר (דברים כו כ) ארור שכב עם אשת אביו אם הטא אלא שלא חטא ועוד שלא ילבין פניו.

תעב. אדם שאומר בבית הכנסת ברכות ושבתות יכוין בלבו שכל שחפץ לשמוע שיצא ידי חובתו לפי שלא יצא ידי חובתו (א) עד שיכון להוציא השומעים פעמים שאדם רק ומשליך מחוטמו והוא פוסק ואם בא אדם לפסוק יפסוק בין הפסוקים כדי שלא יפסוק באמצע ואם יכול לעצור בין ספור פסוק אחד כגון ארוממך אלהי המלך שלא ירוק ולא יפסוק עד שיסיים ואברכה שמך לעולם ועד וכל שכן כשיאמר ארוממך שלא יפסיק כי על מה מוסיף אלהי המלך ואם נודמן לו רוק שאי אפשר לומר השבח הרי בעל כרחו לכך יקדים קודם להשליך מחוטמו או מנורנו כדי שלא יצטרך להפסיק באמצע הדבור כגון גדול אם היה מפסיק יאמר ה' ומהולל וכיוצא בו. וחכם אחד היה רואה בעצמו כשהיה יגע וצריך להפסיק עד בלעו רוק עד שימשוך רוחו והיה מפסיק עד במקום שאין מדבר בשבח של מעלה כגון אל תבטחו בגדריכם בן אדם שאין לו תשועה (ב) והכל יש שבח אבל כיון שבעל כרחו יש לו להפסיק

(ב) תע"ע. (ג) תע"ס.

שכפרת היום תלויה בו ואף השם המקודש לא נזכר במקדש לפי דעת קצת כי אם ד' פעמים ושלו אין מספר כי וגם הרדב"ז ח"ג סי' תרמ"ה מהנראה כי הסכים לזה.

תעא. (ב) שבת נ"ה ב'.
תעב. (ב) ר"ל השומע וכמו דאיתא ר"ה כ"ה ב'. (ג) ר"ל ולכך אמר להפסיק בחנם בכל מקום.

יותר טוב שיפסיק במקום שיש בו שבה כגון או נבהלו אלופי אדום וכגון את השמש לממשלת ביום שהרי כבר אמר לעושה אורים גדולים וכן לסיחון מלך האמורי שאמר למכה מלכים גדולים אבל על חנם להפסיק בכל מקום אסור לדבר דברים בטלים ואפילו דברי תורה בנתיים אבל כשאי אפשר לו להפסיק או יעשה כך.

תעג. ב. ואם במקום שיבא למעוץ אם ישחוק כגון שאמר ויאמרו בניו ה' מלך אם ישחוק הוא שמא כשיצטרכו לומר ירעם הים יאמרו ה' מלך או חילוף אם ישחוק במקום שכבר אמרו בשבת הניא מחשבות עמים שמא יאמרו רבות מחשבות בלב איש אם צריכים לומר עצת ה' לעולם תעמוד או חלוקה וכן כשבאים לומר אשרי הגוי שה' אלהיו אם יאמרו כי הוא אמר ויהי או בחלוף וכן בכל מקום שיש למעוץ אל ישחוק פן יטעה לכך יראה באיזה מקום יש עון לחשות כגון לאחר שיאמרו טוב שלא ישחוק ואחר כך איך יאמרו ה' לכל וכל כיוצא בו לכך נאמר (קהלת נ ו) עת לחשות ועת לדבר.

תעד. מעשה באחד כשהיו הציבור מגיעים בראשי דברים שוים ובדברים דאיתי למיטעי בהו כמה שקורין בבית הכנסת היה ממחר לאומרן קודם ואחר כך עם הציבור אמר כי במקום שבא למעוץ ואני ירא פן ישעו מקצתם שאינם מכוונים וישעו לכך אני מזכיר תחילה כדי שלא יתביישו ולא ימנעו מלומר ואם אטעה טוב שאתבייש אני ולא יתביישו אחרים ודווקא במקום שבא למעוץ כגון אם לא נתן לא עיכב בין ראשון לשני אבל בשאר מקומות לא ירוץ כדי שלא ימהרו שנאמר (דהיב ה יג) ויהי כאתר למחצרים ולמשררים וכת' (שמות כד ג) ויען כל העם קול אחד (דהיב ה יג) להשמיע קול וגו' להורות.

תעה. כשאדם חפץ לדבר אחר שהוא מייד ברכות או להתפלל על חולה או על פרנסה אם יכוין לבו למה שהוא צריך כגון רפאינו אבל כשהוא אומר ברוך אתה ה' רופא אינו חושש לכוין וזהו עיון תפילה שאומרים המלאכים לתקנתו הוא חושש ולתקנת רצון שמים אינו חושש אבל המתכוין בברכה אומר הקב"ה (תהלים צא יד) כי בי חשק ואפלטתו אשנבהו כי ידע שמי שהרי שלמה שאל החכמה תקנת רצון הקב"ה ונתן לו אף מה שלא שאל.

תעו. אדם הצריך לפרנסה מכוין את לבו בברכת השנים ואם צריך להתפלל על חולים ועל חולי אוהבו בוכה ויחשב בלבו הנה על צרכי נשבר לבי ובוכה ועל הפצי שמים לא כל שכן אם בברכת חולים כיון לבו שהוא צורך הדיוט כל שכן בברכת מורים מגן ומחיה ואתה קדוש שצריך שיכוין את לבו ובכונה ירושלים ובשאר ברכות שאין הלב עליהן.

תעז. כתיב (שם קמו ה ו ז) אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלהיו עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בהם השמר אמת לעולם עשה [עייב] משפט לעשוקים נותן לחם לרעבים מה עניין עושה שמים וארץ לשומר אמת אלא מימי בראשית נזר לכל אחד בעתו וזהו (שם קד כו כז כח) שם אניות יהלכון לויתן זה יצרת לשחק בו כלם אליך ישברון לתת אכלם בעתו תתן להם ילקטון תפתח ירך ישבעון טוב הרי מימי בראשית נזר לכל אחד בעתו כתיב לתת את אוכלם בעתו וכתוב (שם קמה טו) ואתה נותן להם את אכלם בעתו אלא ישראל היו מתפללים בכל יום על בערב על של מחר ובבקר אע"פ שכבר ירד כולם אליך ישברון אם אדם עשיר יש לו הרבה ואפילו לא היה הארץ צומחת בכמה שנים לא היה חושש כי אוצרותיו מלאים שובע אע"פ צריך להתפלל ולהתענות כשמתענין ומתפללין על

ספר חסידים

הנשמים וזהו ואתה. נותן להם את אוכלם בעתו אע"פ שלעצמן אין צריכין כלום אליך ישברו שצריכין וזהו לתת להם אוכלם וכתוב את אוכלם ואת אוכלם של בהמות וההולך בין החיות אומר תן לכל גוויה וגוויה כדי מהסורה וגם שקרוב להניע התבואה להיות שחה שלא תקלקל שתהא אף לבהמה וכתוב. . . . אוכלם בעתו בעתם לא נאמר אלא בעתו בעתו של מאכל שיבא קציר השעורים בעתו יפה בלא נשמים וקציר חטים בעתו והיין בעתו וכל דבר בעתו שהנשמים בעתם והחמה וזרחת בעת שצריך חום החמה דבר אחר בעתו של נהנה ולמה שני כתובים אחד כשאדם חייב לאחרים או למושל הרי צריך לבקש רחמים שיהא הרבה לתת למושל ולמי שחייבים לפרוע ואחד לאוכלם למי שחפץ לתת שאם יהיה לו יתן כגון לצדקה ולאורחים ולו ולביתו ואם לא יהיה לא יתן נותן לחם לרעבים וכתוב (שם קלו כה) נותן לחם לכל בשר (א) אע"פ שאין יהודי מדבר לעתיד שנאמר (ישעיה סה יג) הנה עבדי יאכלו. תעה. מעשה באחד שאמר בשעת השובע הנה יש לי תבואה הרבה ומה מועיל לי כל כך יש שובע כשאני צריך לשני מנעלים אני צריך למכור מידת תבואה לקנות שני מנעלים כי אם היתה תבואה מעט ביוקר הייתי עשיר כי יש לי תבואה הרבה בשדה ומה יועיל אם יתנו בוול אמרו לו כיון שבשביל תקנתך אתה חפץ בקלקלת העולם שמא לא תהיה בקציר וכן היה מת קודם הקציר לכן אל יבקש אדם שהוא תקלה לאחרים בשביל תקנתו וכל שהוא חפץ בתקנת העולם ואינו חושש בתקנתו קודם תקנת העולם גם תקנתו יעשה (א) ור' חנינא שאמר כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער ונעצר הנשם מפני שמא ר' חנינא הלך לצרכי רבים והנשם מעכבו דבר אחר שמא ר' חנינא מנסה את חיבתו לפני המקום אם יעשה בעבורו לבטל צרכי רבים בשבילו וכיון שידע שעשה בשביל חיבתו לא היה עושה פעם אחרת כשהיו נשמים לא היה אומר כן (ב) ור'בא שביקש רחמים שירד נשם (ג) ונעשה נוף בשביל גוי הוה. (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך אם עשיר אתה ויש לך תבואה הרבה ויין הרבה תתפלל בכל גב על השובע מוטב שתהא נעשית תקנת רבים מתקנתך ואל תתאוה לרעה. כיצד אם חפץ ראובן בבת שמעון לא יאמר ראובן יודע אני ששמעון לא יתן לי בתו ומי יתן שהיה עני או היה נותנה לי ולא יעסוק בתקנתו כשחב לאחרים שאם רוצים להביא תבואה או יין או שום דבר ממקום אחד והעשירים חפצים לעשות תקנה שלא יקנו מן המכירים כדי שיהיו מוכרים את שלהן ביוקר או לקנום קנש שהעניים נפסדים בדבר כל ירא חטא אל יהיה באותה תקנה.

תעמ. (ה) כשאומרים סליחות כלילה בהשכמה היה אחד מן הקהל לאחר שמסיימים יוצא וכשהיו אומרים ברכות ושבתות לא היה אומר אמר לו זקן אחר מאי דעתך שהסליחות אתה אומר ובשבתות אינך חושש אמר לפי שזה בכל יום אמר לו (משלי כח ט) מסיר אוננו משמוע תורה גם תפלתו תועבה כי השבתות ברוח הקדש נאמרו והסליחות והברכות תיקנו נביאים וחכמים ושמע החכם שהיו סביבו אומרים הקרובין במשך והפסוקים היו ממהרים אמר להם הפסוקים הם יסוד שמעם הקרובין כשם שהקרובין אתם מנגנים במשך כך הפסוקים (א) שלא יהו הסיוטים עיקר ואשר ברוח הקדש טפל ולא שימהר פסוק כאילו קצים [דף נ"ב] בו ולמורה עליהם וכתוב (משלי ג יא) אל תקוץ בתוכחתו.

(ה) כ"ו.

תעז. (ה) הלשון מנוכח ור"ל כי עתה נותן לחם אפילו לאינם יהודים אבל לעתיד רק עבדי יאכלו וצריך הלשון תיקון.

תעה. (ה) תענית כ"ד ב'. (ג) שם שם. (ג) חולין ק"ג א'.
תעמ. (ה) בתשב"ץ הקטן ס"י ק"ב כתוב: ואינו אומר הפסוקים שבתוך הקרובין.

תפ.א. וקראתם אותי והלכתם והתפללתם (ירמיה כט יב) איזו היא תפלה שהיא בהליכה כנון הרוכב או כשאדם צריך ללכת יתפלל תפלה להושיע מכל אויב ואורב בדרך ד"א כשאדם נכנס בעיר ואינו יכול להתפלל בכוונה מפני בני אדם מוטב שיתפלל בדרך או כשיודע שבבית אינו מקום שיהא סהור או נכון להתפלל שם והלכתם והתפללתם וזהו (תהלים פה יד) צרק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו... **תפ.א.** . . . (א) (תהלים פו א) תפלה לדוד הטה (ב) אלהי אונך ורמו שילך מעט ויתפלל (משלי ח לה) לשקוד על דלתתי יום יום ילך אדם ויבחר לו מקום לתפילה אם יש בעירו שתי בתי כנסיות אחת קרובה ואחת רחוקה וברחוקה בתרבות ובקרובה בלא תרבות עומדים מוטב שילך ברחוקה במקום שמתפללים כראוי ואם יש בית הכנסת אחת בעירו ויודע שעומדים בלא תרבות ולא יוכל להתפלל בכוונה מוטב שיקדים ויתפלל בעלייה שלו בכוונה ואחר כך ילך לבית הכנסת וישמע קדושה.

תפ.ב. אחד חטף מחבירו בראש השנה תפילות שכתוב בהם וזכרנו והתפלל אמר לו זקן אחד (תהלים י ג) ובצע ברך נאץ ה' אמר אם כן מה אעשה אמר תבקש ממנו להשאיל התפילות והתפלל שנית כי הראשונה לא עלתה לך. **תפ.ג.** שלשה שהיו יושבין יחד ואמר אחד שכחתי שלא התפללתי בעוד שהוא מתפלל לא יספרו זה עם זה לפי שזה ישמע לדבריהם ולא יתפלל בכוונה. **תפ.ד.** כשקורין את המגילה או תורה והנה תינוק עשה מי רגלים יכול לדבר לאחר להביא מים כמו שאמר (א) פתח פיה והאר דבריך אין דברי תורה מקבלין טומאה ודיבר באמצע שהרי כשמרגל הקורא יכול לומר קרא שדילגת.

תפ.ה. הנה במסכת ברכות (א) מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל ולא פסק בשביל ההגמון הרי אם אדם מחמיר על עצמו בתפילה אע"פ שבספק סכנת נפשות בטוב עושה כמו שעשה דניאל אע"פ שנזר המלך שלא להתפלל וכן אמרו (ב) אפי' נחש כרוך וכו' (ג) וכן (ד) מי שנוהר שלא לישבע אפילו באמת (ה) לא ישבע. **תפ.ו.** מי שקרועים בגדיו ולבו מגולה או שמגולים צלעיו ותחת אציליו לא יתכן כנגד ספר ולפתוח ארון ולסגור מפני גילוי בשרו ולא יתכן לשום יהודי להגלות כנגד פני הספר ופני הארון. ארון וכפורת י' טפחים (א) אין עושין ארון לספר תורה פחות מ' טפחים וכשמישמיין ארון ישימוהו על דבר גבוה וארון של אבן כנון שלנו ינבית מקום מושב ספר תורה י' טפחים וכשעושה בימה לא יהיה מקום דריסתו גבוה יותר ממקום שספר תורה בארון.

תפ.ז. והוא (ז) עמד בין ההרסים אשר במצלה (זכריה א ח) אם יש לאדם בשמים יתן אותם בארון כדי שיהא ריח טוב בספרי תורה או תחת המפות של ספרי התורה.

תפ.ח. אדם שפותח את ארון הקדש לא יפנה שכמו ופניו מן המזרח שלא יפנה גבו ואחוריו כלפי הארון בתוך ד' אמות אלא ברחוק ד' אמות מן הארון.

(ה) כ"ז. (ז) תשע"ד. (ג) תש"ל. (ד) תש"ל. ובעין זה לקמן צ"ל תתקל"ו. (ה) כפי הכנה ספר כלן: אם דוחקים אותו להצנע אפי' צלעות, וכן הוא בגדס. (ו) נאמן עד האזן כעול לעיל סי' מ"ט. (ז) כעין זה לקמן סי' תתקנ"ט. (ח) זה נגלה צ"ל ח"ס.

תפ.א. (ה) נראה שחזר פה: וישם לדרך פעמיו תפלה לדוד כי מזה למד המחבר שילך מעט. (ז) לפניו ה'. (ב) ברכות כ"ב א'. **תפ.ב.** (ה) שם ל"ג א'. (ג) שם שם. (ג) כעין זה לקמן סי' תתקצ"ו ויעין מש"ש. **תפ.ג.** (ה) יומא ע"א ב' ויעו"ש. (ב) כעין זה לקמן סי' תתקצ"ו ויעין מש"ש.

ספר המידים

תפמ. מעשה היה פעם נאבדו מפתחות של ארון הקדש בשבת שאילו היה בחול משברין המנעולים אבל בשבת היה והיה בבית הסופר ספר התורה שהיה תסורה במשי לכן אמר החכם להביאה דרך חצרות לבית הכנסת אמרו לו תלמידיו היאך יברך ברכה לבטלה אמר להם הרי מפני הנכנסין והיוצאין תיקנו ברכות רבות (א) וכל שכן בכאן.

תין. ועוד מעשה (א) שהביאו בול של מלח וסתמורו שלא יאמרו פנום הוא אע"פ שלא הקריבו עליו זבח וכן יאמרו ספר תורה לפניהם ואין מברכין לא אשמע לכם.

תצא. אין (א) עושין מצות חבילות שלא יהי עליו כמשאוי ועוד כשיש על האדם מצוה אחת הרי לבו על אותו מצוה עד שיגמור אותה כהלכתה כגון יקשור ספר תורה ויגמור ואם יתחיל לומר ההפסדה (ב) אם לאו לב הקושר על ההפסדה ולא על הקשירה הרי [ע"ב] מבטל מלבו מצוה הראשונה מפני השנייה והתופש ספר תורה (ג) כהן שעלה בשמחת תורה אם יקראו אותו לקרוא בתורה אל יעמוד כי לא יעזוב ספר תורה מידו.

תצב. המכבד הבית הכנסת ומוציא עפר לחוץ אינו צריך להשתחוות שהרי כתיב (תהלים צו ט) השתחוו לה בהדרת קדש אבל כשכבד הוציאו לחוץ ישתחוה ועוד העוסק במצוה פטור מן המצוה ואם הולך אחורי בית הכנסת מחוייב להשתחוות על מפתן השער ויצא וכתב (יחזקאל מו ג) והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא בשבתות ובחדשים לפני ה'.

תצנ. מי שמתקן גן אחורי ארון הקדש אם צריכה לוכל אל יוכל בקרוב לחומה ארבע אמות.

תצד. אחד היה שכן לבית הכנסת והיו כידו מפתחות של ארון הקדש כשהיו מושלכין מפתחות שלו ולא היו מוצאין מהרה היה פותח במפתח של ארון הקדש אמר וכן אחד לא יתכן שישתמש קדש לחול אמר כמה פעמים אני פותח במפתח שלי את הארון כשאני מצויין לי מהרה אמר לו הוקן גם זה לא יתכן שמה מבני ביתך יפתחו את הארון ויגנבו ותעשה מפתחות שלא יוכלו לפתוח בהם אמר מוטב לעשות שנים לארון ולא תפתח במפתח שלך ארון הקדש.

תצד. (א) מימינו אש דת למו (דברים לג ב) מלמד שצריך לצדיקים מקיימי התורה (א) לישב מימין הנכבד ובימין התורה שנאמר (משלי ג שז) אורך ימים בימינה אבל בעבור שלום לא יהא שום צדיק מקפיד אנה ישב כי לא מקומו של אדם יכבדוהו ואם ישימוהו למטה לאחרים שאינם טובים כמוהו ולא למעלה ממנו אל יקפיד (ג) (ב) שבעת ימים קודם יום הכפורים היו מפרישין כהן גדול אם מפני ספק טומאה וכהן גדול נכנס לפני ולפנים ביום הכפורים והלא מי שהוא טמא ונכנס בעזרה הרי הוא חייב כרת אם כן כל כהן ולוי וישראל שיכנס בעזרה לא יכנס עד שיפירשוהו ז' ימים מספק טומאה אלא לפי שביום הכפורים נכנס לפני ולפנים

(b) תצ"ב. (ג) ע"ב.

תפמ. (b) בתרומת הדשן סי' נ"א פסק ג"כ דבשעת הדחק מותר לקרות בס"ת שיריעותיה תפורות במשי.

תצ. (b) סוכה מ"ח ב'.
תצא. (b) סוטה ח' א'. (ג) צ"ל או לא יהיה לב הקושר על ההפסדה ולא על הקשירה. (ג) אולי כונת רבנו כי כבר עלה פעם אחד לקרות בתורה רק בש"ת המונהג לעלות יותר מפעם אחד.

תצד. (b) יומא ל"ז א': גדול מימינו. (ג) שם ב' א'.

ואותו מקום שהיו מקטירים הקטרת היתה נשמעת תפילה שהרי כהן גדול היה מתפלל תפילה קצרה בבית קרשי הקרשים ואם היתה תפילה נשמעת מכהוין כמו מבנים לא היה צריך להתפלל לפני ולפנים וכתוב (תהלים קמא ב) תכון תפילתי קטרת לפניך וכתוב (דה"ב ב ה) ומי אני אשר אבנה לו בית כי אם להקטיר לאחר שאמר להקטיר ושאר עבודות הוצרך עוד להזכיר להקטיר לומר (ג) במקום קטרת תהיה תפילה שהרי בבאן כתיב להקטיר בנה בית וכתוב (שם כ ח ט) וישבו בה ויבנו לך בה מקדש לשמך לאמר אם תבוא עלינו רעה חרב שפוש ודבר ורעב נעמדה לפני הבית הזה ולפניך כי שמך בבית הזה ונועך אליך מצרתנו ותשמע ותושיע הרי להקטיר ולתפילה כי בענן אראה לשכון בתוך בני ישראל לשמוע תפילתם כי לכך בנו בית המקדש שיתפללו שם בטהרה ואע"פ שאמר נעמדה לפני הבית הזה הוצרך לומר להקטיר כי כהן גדול שנכנס לפני ולפנים יתפלל שם במקום קטרת לפי שכתוב (ויקרא טו ב) כי בענן אראה על הכפרת והיושע נפל לפני הארון במקום מקודש יותר תפילה מקובלת ולכך צריך כהן גדול לעשות כמה מעלות והיו מזוין עליו כל ז' (ד) כנגד ז' (ה) שמא יום ג' או יום ז' ועוד כי המקדש שבאדם אחד מו' שבמלאכי השרת שהרי בספרי בפרשת האזינו (ו) אמר אמר משה רבינו דיי שאהיה אחד מו' שבמלאכי השרת והטעם כי ו' ימים עיכב הענן מלעלות אל ראש ההר עד יום ז' וכנגדן אמר דוד ז' הללו בעניין בריות עליונים מן השמים ואמר בבריות ארץ מן הארץ (תהלים קמח ז ח) הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד וכנגדן מזה דם ז' למטה ואחד למעלה, ועוד לומר לכפר על מי שנכנס טמא מת קודם הזאת יום ג' וביום ז' ולמעלה אחת כנגד טמא שרץ יום אחד וזהו (ויקרא טו טו) כפר וגו' משומאות בני ישראל (י) ואלהיו שנקרא מלאך הברית אין לומר בו אחד מו' אלא (ח) מיכאל באחת גבריאלי בשמים אליהו בארבע ושאר דבריו בספר הנכבד, תצו. למה מתעניין ביום הכפורים ולמה פר העלם דבר של ציבור מכפר עליהם הכהן ונסלח להם וכן בע"ז שכתוב (במדבר טו כב כד כה כו) ולא תעשו את כל המצות וגו' [דף נ"ג] ועשו כל העדה פר בן בקר אחד לעולה וגו' ושעיר עזים אחד לחטאת וגו' ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר וכו' ולא הצריכם להתענות ואם תאמר שמכפר אפילו על זדונות ולמה אלא לפי שכהן גדול ביום הכפורים נעשה שליח לישראל וטורח טרחים גדולים (א) שכל עבודת היום אינה כשירה אלא בו (ב) וטובל טבילות ה' ועושה קידושים ומביא עצמו לידי סכנה ומראה קידה (ג) ולוי אחיו קידה ואימלע (ד) ואינו ישן כל הלילה ועוד מלא (ה) חופש עבודה קשה שבמקדש ונכנס לפני ולפנים ויום טוב היה עושה כשנכנס (ו) בשלום הרי מפני ששליח של כל העולם בשרחים רבים ואין שינה בעיניו ומשים נפשו בכפו הרי צריכים להתענות שיעשה כהלכה הכל הרי מפני ששליח של כל העולם (ח) ויחוקאל על ידי שצם ונשא את עון ישראל וכן כהן גדול שאף הזדונות מתכפרים

(ב) כ"ז נכסל.

(ג) ועיין שו"ת קמ"א ב'. (ד) חסרון הניכר יש כאן ואין בירי להשלים כי הרכה שביעיות יש ויעיין רמב"ם בפרק מ"ג לשלישי במורה שכתב: וכבר ידעת שלזה ההקץ (ר"ל מספר השבעה) מבוא גדול בענינים הטבעיים וכן הוא עוד בענינים התוריים. (ה) יומא ח' ב'. (ו) פוסקא ש"ו. (ז) בפרקי דר"א פכ"ט: מכאן התקינו חכמים שיהיו עושים מושב כבוד למלאך הברית שנאמר ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא וכו' וזהו לך צ"ג: בההוא שעתא איזדמן ליה אליהו ומאם עלמא בארבע טאסין בו. (ח) ברכות ד' ב'. (ט) יומא י"ט ב'. (י) צ"ל בשלום. תצו. (ב) יומא ל"ב ב'. (ג) שם ל' א'. (ד) תענית כ"ה א'. (ה) יומא י"ט ב'. (ו) צ"ל ויצא בשלום. חופניו עבודה קשה שבמקדש והוא ביומא מ"ז ב'. (ז) שם ע' ב'. (ח) צ"ל ויצא בשלום.

וזהו (ויקרא טז ל) כי ביום הזה יכפר עליכם הרי כשהציבור שולחים מליץ שלהם במקום סכנה צריכים להתפלל עליו וכן מפיכושת היה מסנף נפשו בעבור דוד וישראל על הכהן המכפר (וכן יהודי) ששלח נוי למרחקים יכול לבקש עליו שישוב לשלום שאם לא ישוב חי שמא יעלילו על היהודים.

תצו. (ג) מה שאין אומרים וזאת בראש השנה וביום הכפורים לפי שאנו צריכים לומר אמת ויציב כהלכתו ויש בו אמת ו' פעמים כנגד ו' פעמים אמת שבבראשית בסוף התיבות כנון ברא אלהים לעשות, וירא אלהים את כיוצא בזה תמצא ו' פעמים אמת רמוז ובראש השנה אומר זה היום תחלת מעשיך הואיל ותחלת מעשיו הוא צריכים אנו לומר ו' פעמים אמת שכתוב בתחלת מעשיו ואלו היינו אומרים וזאת היינו מחסרים פעמים אמת ואם האמר יום הכפורים אינו תחלת מעשיו מכל מקום תשלומים הוא לראש השנה לפי שבינוניים תלויים עד יום הכפורים ויום הדין הוא בתחלתו של עולם רמוז יום הכפורים וראש השנה ויום הכפורים אמת חותמו ואמת כתיבתו למספר בבראשית ברא אלהים וכסדרו אמת בברא אלהים את ובמה אנו יודעים שראש השנה הוא ראש לשנה כדאמרי' (בראשית ח כב) עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם ואמרינן (א) זרע חצי תשרי ומרחשון וחצי כסלו נמצא שזרע מתחיל בתשרי וזרע הוא תחלת הפסוק אלמא ראש השנה הוא ראש לשנה ויום הכפורים קרוי כמו כן ראש דכתיב ביחזקאל (מ א) בעשרים וחמש שנה לגלותנו בראש השנה בעשור לחדש אלמא בעשור קרוי ראש השנה ועוד דע לך כי ראש השנה הוא ראש לשנה דכתיב (דברים יא יב) מרשיית השנה ועד אחרית שנה (ב) ומראשית חסר א' זהו מתשרי ועוד דרשו רבותינו (ג) שבראש השנה נידון העולם אף על הנשמים דכתיב (שם שם) עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה אלמא דראשית הוא ראש השנה ומבראשית עד יום אחד נ"ב תיבות כנגד נ"ב שבתות ונ"ב שבועות הם שס"ד ימים והשנה שס"ה הרי אותו יום הוא יום הכפורים והיינו דכתיב (ויקרא טז ל) יכפר עליכם (שם שם לך) אחת בשנה כלומר יום אחד שנשאר בשנה ועוד תרע שביום הכפורים אין לומר וזאת שהרי מאמת ועד טוב ויפה ט"ז תיבות כנגד ט"ז כפרות שבאחרי מות גבי יום הכפורים ואם יאמר וזאת נחסר מט"ז ועוד דשייך לומר כסאו נכון ומלכותו ואמונתו לעד קיימת וביום ראש השנה וביום הכפורים יושב על כסא דין דכתיב במשלי (כ ח) מלך יושב על כסא דין מורה בענינו כל רע וכתוב אחר (שם שם כו) מורה רשעים מלך חכם (ד) וסמך ליה (ישעיה טז ה) והובן בחסד כסא אחר לראש השנה ואחד ליום הכפורים לכן צריך לומר כסאו נכון ולא וזאת וברניאל כתי' (ז יוד) דינא יתיב וספרין פתחו ושיני (שם שם כו) ודינא יתיב ושלטניה אחר לראש השנה ואחד ליום הכפורים ועוד דאמרינן ראש דברך אמת כמו בראשית ברא אלהים את ובראש השנה וביום הכפורים חתמינו ודברך אמת וקיים לעד אלמא בתרומתו אמרינן אמת כמו כן אמרינן ודברך מלכנו אמת וקיים לעד ובאמת ויציב אומר ודבריו היים וקיימים וכשאומר' וזאת אינו אומר כך ובתהלים כתיב (תהלים קלט טז) גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו ימים [ע"ב] יצרו ולא אחר בהם על ספרך כלם יכתבו ולומר על ספרך כמו באמור אל הכהנים. בכל המועדות כתי' יום בפסח כתיב (ויקרא כג ו) ובחמשה עשר יום ובעצרת כתיב (שם

(ח) בנזקם הוא סופו של ס' כ"ז. (ז) כ"ח.

תעא. (ה) ב"מ ק"ו ב'. (ז) כן כתב הבעל הטורים שם וועין ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג ובבלי ראש השנה ט"ז ב' וועין זוהר ח"ג דף רצ"ג ב'. ובתקוני זוהר תקון ל"ה. (ג) ראש השנה י"ז ב'. (ד) שחי תיבות אלו יש למחוק.

שם כא) וקראת בעצם היום הזה וביום הכפורים כתיב (שם שם כז) אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפורים והיינו דכתיב (תהלים קלט מז) על ספרך כלם יכתבו מה ימים יוצרו בכל המועדים לא אחד כלומר חוץ מאחד שלא נזכר בפרשת אמור אל הכהנים שלא נזכר שם יום אחד והיינו דאמר' בבראשית רבה (ה) ויהי ערב ויהי בקר יום אחד זה (ו) ראש השנה ויום הכפורים ולכך קרינן וי' ולא אחד בהם ולא בא' כתיב וקרינן ב' ולא אחד כלומר שלו הוא יום הכפורים ואין השטן יכול לקטרגו. ויום הכפורים נשאר על ג' שבטות שבועות שיכול לקטרג לכך אין בו יום (ז) כלומר אינו מאותן ימים שבשנה שיכול לקטרג לכך אין בו יום שמכוסה מן השטן כדכתיב (תהלים פא ד) בכסה ליום חגנו וזהו (שם קלט מז) לו אחד (ח) כלומר להקב"ה אותו יום ובראש השנה אינו כתיב יום לפי שראש חדש הוא ביום ראש השנה, שני בכסה ליום חגנו ובראש השנה הוא יכול לקטרג שאם לא יקטרג על מה העולם נידון אבל ביום הכפורים אינו יכול לקטרג על בינונים הא אמרינן (ט) ורב חסד מטה כלפי חסד.

תצא. דבר אחר פירש רבינו יהוד' חסיד בפרשה פינחס בכל ימים טובים הוזכר בהן יום חוץ מראש חדש ויום הכפורים אבל באמור אל הכהנים להפך בכלול כתיב יום חוץ מראש השנה וביום הכפורים כתיב יום והטעם בראש (א) חדש לא הוזכר יום בעבור האי דאמר אביי (ב) עשרים וארבע שעי מיכסי סיהרא בין חדש לישן הרי יום שלם בשעת חירוש החדש אין הת'רש ניכר בעולם ובראש השנה דילג יום בפרשת אמור אל הכהנים בעבור רשעים שמיר נחתמים למיתה הרי אינו יום שלהם אבל בפרשת פינחס ביום הכפורים דילג יום בעבור בינוניים שאו נגמר דינם הרי אינו יומן. ולכך (ג) אין אומרים הלל בראש השנה וביום הכפורים שהרי בהלל כתוב (תהלים קטז ב) וכימי אקרא פירוש בימים טובים של חיים שלי לאפוקי ראש השנה ויום הכפורים שאין אדם יודע אם הם ימיו לחיים.

תצא. ומה (א) שבאילית צדק באותה קרובה אין אנו אומרים חי וקיים נורא ומרום לפי שמדבר באדום וכס וי"ה אינו מלא כמו כן אין חי וקיים נאמר בו כביכול כל זמן שנלות קיים אין חי מפני שקורין לתועבה חי והיינו נמי דכתיב דניאל (יב ז) וישבע בחי העולם בענין משיח מדבר כלומר שנשבע שיבא משיח ולשם כתיב חי ובהושע כתיב בימות המשיח (הושע ב א) יאמר להם בני אל חי ומה שאין בו מרום לפי שמדברים אומות העולם כנגד מרום דכתיב (דניאל ז כה) כו (ז) ומלין לצד עלאה ימלל בטיטוס הרשע נאמר וכתיב התם להשמדה ולהובדה עד סופה כלומר כשיאבר מלכות אדם (ב) ואחרינן ושלטנא ורבותא וגו' תחות כל שמיא כלומר דמשיח ואז אנו מוצאים שיקרא הקב"ה מרום כדכתיב (תהלים צב ח ט) להשמדם עדי עד ואתה מרום לעלם ה' אבל עתה כביכול אין קורא מרום לפי שמדברים כנגד מרום דכתיב (דניאל ז כה) ומלין לצד עלאה ימלל וגם אין יכול לומר מרום מפני שמלאך של אומות העולם מרום כדכתיב (שם ח יא) על שר הצבא (ב) ע"כ נדפס ק"י כ"ח.

(פ) פרשה ב'. (ו) לפנינו זה יום הכפורים ובמדרש לקח טוב שם: זה יום תדון. (ז) נדרים ל"ב ב'. (ח) ילקוט תהלים רמז תתפ"ה. (ט) ראש השנה י"ז א'.

תצא. (א) צ"ל השנה לא. (ב) ראש השנה כ' ב'. (ג) בערכין י"ד ב': אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך ברה"י ויחזיק אמר להם מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מותים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה לפניו, וכן כתבו חשבלי הלשון והכל בו.

תצא. (א) אולי כוננו לפיט אילי הצדק לר' יוסף בן יצחק המוזכר אצל ה' צונץ עד 180. (ב) צ"ל ומלכותא ושלטנא.

הגדיל כלומר על מלאך ישראל הנדיל כלומר אני שר צבא ה' על הוא מרום והיינו דכתיב בישעיה (כד כא) יפקוד ה' על צבא המרום במרום כלומר יפקוד על צבא מרום המרום שביניהם כמו מלאך דאומות העולם וגם בדניאל כתיב (דניאל יא לו) ועשה כרצונו המלך ויתרומם ויתגדל על כל אל ועל אל אלים ידבר נפלאות מאדום מדבר וכתיב ביה ויתרומם כביכול שאין רוצה הקב"ה לקרות לעצמו מרום.

תק. ומה (א) שאין אומרים הלל בראש השנה ויום הכפורים משום דכתיב (תהלים קמז ח) כי חלצת נפשי ממות והיום הוא יום הדין ומה טעם כמו כן אין אומרים חי וקיים נורא ומרום לפי שלא נאמר חי להקב"ה כל זמן שאין בנו שייד לומר חי כמו בראש השנה וביום הכפורים כדכתיב (דברים ה כג) כי מי כל בשור אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי אלמא היכן דכת' חיים בדין כתיב חיים ברדיה והיינו דכתיב בפסוק אחר (שם ד לג) השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי ולא כתיב אלהים חיים לפי שלא נאמר כמונו ויחי לכך לא כתיב אלהים חיים הכא נמי בראש השנה ויום הכפורים הואיל והעולם נדון וספק חיים לא קרינן להקב"ה חי. וכנסת ישראל אמרה לפני הקב"ה [דף נ"ד] רבונו של עולם בזמן שאני חי תהא קרוי חי לכך כתיב כמונו ויחי ולא כתיב כאשר שמענו ונ' פעמים קרוי הקב"ה אמת (תהלים לא ו) פדיתה אותי ה' אל אמת (ירמיה י י) וה' אלהים אמת (תהלים קיז ב) ואמת ה' לעולם. והתורה נ' פעמים אמת (מלאכי ב' ו) תורת אמת היתה בפייה (תהלים קיט קמה) לעולם ותורתך אמת ובעזרא כתי' (נחמיה טו יג) ותורות אמת. וישראל נ' פעמים עדים להקב"ה (ישעיה מג י) אתם עדי נאם ה' וגו' לפני לא נוצר אל (שם שם יב) ואתם עדי וגו' ואני אל (שם טז ח) ואתם עדי היש אלוה מבלעדי לכך אומר באמת ויציב ששה פעמים אמת נ' כנגד (ב) התורה שקראו קרית שמע וגו' כנגד הקב"ה שברא העולם בני ימים כי נ' ימים הראשונים היו אבות ואחר כך תולדות הואיל והקב"ה והתורה שותפין הן אמר הקב"ה חצי ימים שלך יום שני ויום חמישי ויום שביעי לכך כתיב בעזרא (נחמיה טו יג) תורות אמת לפי שהתורה היתה אומרת לך ר' ימים ולי כי אם נ' אמר הקב"ה תורות אמת תורות ב' משמע לפיכך קורין ב' פעמים בשבת והואיל והקב"ה והתורה שותפין לכך מברכין בתורה ברכו את ה' המבורך וקורם מעשה בראשית כגון מעריב ויוצר אומרים ברוך ה' המבורך ולמה אומרים המבורך לפי שכתוב בעזרא (שם ט ה) ברכו את ה' אלהיכם ואחר כך כתיב (שם שם) על כל ברכה ותהלה כלומר על כל כרכות ברכה כמו המבורך והמבורך משמע שהיו מברכים להקב"ה דהיינו שהתורה היתה עמו ומברכת אותו והיינו דכת' ברכה ותהלה (שם שם ו) אתה ה' לברך כלומר תורה שהיתה לברכה עמו ומברכת אותו כדכתיב (שם שם ג) ויקראו בספר תורת ה' אתה ה' לברך וברכה ותהילה היינו המבורך וכתיב אחריו את היינו משמע כדפרישית ומה שכתב ברכו את ה' המבורך ולבסוף כתיב (שם שם ה) ויברכו את שם קדשך היינו משמע דציבור כמו כן יש להן לברך כמו ברכו ואחר כך אומרים הציבור ברוך ה' המבורך לעולם ועד המרום לברו מאז המשובח והמפואר והמתנשא מימות עולם כלומר שהתורה היתה משבחת אותו כדכתיב על כל ברכה ותהילה אתה ה' לברך.

תקא. בימי קדם היו חלוקים חכמים פירוש הקדמונים אומרים רק בראש השנה וביום הכפורים בקדושה אדיר אירינו (תהלים ח ב) ה' אדונינו מה אדיר שמך

תק. (ב) כל דברי הסימן הזה בקצת שנים כתוב במהרי"ל הלכות ראש השנה בשם מהר"ק. (ג) צ"ל ישראל שקראו.

בכל הארץ אשר תנה הורדך על השמים ונמשך למעלה שאמר (שם ז יח) אורה ה' כצדקו ואומרה שם ה' עליון וכתוב (שם שם יב) אלהים שופט צדיק (שם שם ט) ה' ידין עמים שפטנו ה' כצדקו (שם שם ז) ועורה אלי משפט צוית מתי שמו עליון בראש השנה דכת' (ישעיה ה טז) ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה ובסוף המזמור (תהלים ח י) ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ ונמשך למטה (שם ט ט) אשמחה ואעלצה כך וגי' שמך עליון ביום הכפורים ויגבה ה' צבאות במשפט (שם שם ה) כי עשית משפטי ודיני ישבת לכסא שופט צדק (שם שם ח ט) וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו והוא ישפוט תבל בצדק כו' (שם שם יו) נודע ה' משפט וגו' (שם שם כ) קומה ה' אל יעז אנוש וגו' לשפוט יתום ודך כל יוסף לערוץ אנוש מן הארץ ולא מצינו מלאכים שיאמרו ה' אלהינו אלא ה' סתם מפני שהקביה נתן כח במלאכים וחכמתו לדעת רצון ה' ולעשות כאשר ה' חפץ והוא (שמות כג כא) כי שמי בקרבו שם יכולת (א) החפץ השם הממונה על אותו חפץ ששולחו ולכך המלאך הדובר בעצמו (בראשית טו יוד) ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה את זרעך ואחר כך אמר (שם שם יא) כי שמע ה' אל עניך וכתוב (דניאל ד כב) די שליט עלאה במלכות אנשא וכתוב (שם ה כא) די שליט אלהא עלאה וכתוב (שם ד כג) מן די תגרע די שליטן שמיא הרי שליטן מדבר במלאכים ונתן חכמתו בהם ונתן להם רשות לדון והו כל השנה אבל כר"ה ויום הכפורים שדן על כל העולם כולו (ב) ואף על המלאכים שדנו כל העולם כולו כל השנה ועל הנשמות ועל השדים והוא שכתוב (איוב ד יח) ובמלאכיו ישים תהלה, לכך אין אומרים ונתנה תוקף קדושת היום אלא בראש השנה וביום הכפורים שיש בו ומלאכים יחזוין וחיל ורעדה יאחזוין ואז המלאכים אומרים אדיר אדירנו לפי ששרי האומות אז עומדים לפני הכבוד לשמוע מה יגזור על כל גוי והוא (זכריה א טו) אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה שרי האומות וכתוב (דניאל יוד כ) עתה אשוב להלחם עם שר פרס וכי יש מלחמה למעלה והלא אין שנאה ואין קנאה למעלה ואין תחרות אלא כמו עד שיכנסו בעלי חריסין כלומר להתווכח ולגזור בגזירת עירין פתגמאי ולכך אין אומרים אלהינו אבל בראש השנה בחיל ורעדה [ע"ב] לכך אומרים אדונינו אדיר שמך בכל הארץ כך תלויים כל הגזירות היום ופירוש אדיר למעלה (ירמיה יד ג) ואדיריהם שלחו צעיריהם למים היום תלויים כל הגזירות (ישעיה י לר) באדיר יפול בגדול כגון מלך והוא אדיר שבכל המדאכים הוא אדיר אות בצבאיו, אדירנו מלך עלינו והוא והיה ה' למלך על כל הארץ ולפי שאמר (תהלים ח ז) כל שחה תחת רגליו ואמר דוד ה' אדונינו ולא אומות העולם כלומר לא (ישעיה כו יג) בעלנו אדונים זולתך ויש מקום שרק בשבועות אומר לפי שבמתן תורה אמרו מלאכי השרת (תהלים ח ה) מה אנוש כי תזכרנו וגו' ויש שאומרים בכל יום טוב כי בכל יום טוב דנים על דבר והקביה ארון על כל הגזירות וממנו כל הגזירות והקדמונים שלא היו אומרים אדיר אדירנו אלא בראש השנה וביום הכפורים לפי שאומר המלך הקדוש וראוי אז לומר והיה ה' למלך על כל הארץ.

תקב. ב. אם יש בעיר צדיק ושאינו צדיק הגון ושאינו הגון שיוצאים לתקוע בשופר

(ב) משפ"ד.

תקא. (ב) רבנו מרמו לשיטת ר"ש בן גבירול כי באמצעות תחפץ נעשה הכל לכן אמר בארון עולם לעת נעשה "בחפצו" כל ולשיטתו גם המלאכים הם בעלי צורה והומר, לא כן דעת הרמב"ם וסמיעתו של דעתם המלאכים דומים בצד מה להבורא ית' שהם רוחניים גמורים. והתפרש שביניהם הוא ברב ובמעט. (ג) בילקוט ראובני משפטים: דינא יתיב וספרא פתיתין שהקב"ה יושב ודן מלאכי השרת.

יתנו להגון לתקוע ובלבר שלא יהיה מחלוקת בדבר ויראי שמים (א) לא היו מוסרים קרבנותיהם אלא לכהנים צדיקים.

(תקנ"ב). בסדר אהללה אליה אשריה עזו בסדר ראש השנה התחיל ראש הפסוקים מס' ואילך והוצרך לכפול תימן תחנונו גאות תיקום ניום ב' תויין בתחלת חרונים ואם היה מתחיל הפסוקים בנוין לא היה צריך לכפול תויין אלא בשאתה אומר איב גיד היו זח מיי ייא ירב ייג [ייד] מיו יז יין ייה ייש כיא כיב כנג כיד כיה כז כוז כח כט (א) לו ליא ללב ליג ליד ליה לז לזח ליש מי מ"א מ"ב מ"ג מ"ד מ"ה מז מ"ז מ"ח מ"ט נ' נ"א נ"ב נ"ג נ"ד נ"ה נ"ז נ"ז נ"ח נ"ט ס': הרי כשתמנה עד נ"ט ס' הרי להפך סטן וזהו שאמר בכראשית רבה (ב) שאין ס' עד ויספור בישר תחתנה שנכנס סטן עמה לכך התחיל בס'. הפסוקים של מלכויות וזכרונות ושופרות בס' להגן עליהם מן השטן וכבר אמרנו שהחשבון עד נ"ט ס' סטן להפך ולכן הוא להפך כשתקרא להפך תשרק צפעס קצה עם: שיקצוף סטן על ע' אומות.

תקד. צריך התוקע לשער שלא יהא פחות מן צ' קולות, כיצד קשריק קשריק קשריק קשריק קשק קשק קשק קרק קרק קרק קרק כ"ד תקיעות כי תרועה ותקיעה ארוכים שוים בשיעור אחד כי שיעור תרועה צריך להיות ארוך בשיעור תקיעה נמצא ששיעור כ"ד תקיעות ותרועות כמו ע"ב קולות כיצד כל תקיעה צריכה להיות ארוכה כנגד שלשה שברים נמצא שכל תקיעה ג' קולות שיעורה כנגד שברים שהם כן ג' קולות טוט טוט טוט וכן שיעור התרועה הן כ"ד תקיעות שיעורן כמו ע"ב קולות ושש שברים שהם י"ח קולות כי כל קול כמו טוט הרי צ' קולות לאחר קריאת ההפסטה בשיושבין הציבור ול' קולות בעמידה בתוך תפילת המוספין הרי מאה ועשרים קולות ורמז מן המקרא (דה"ב ה' יב) עמהם כהנים למאה ועשרים מחצרים בחצצרות כנגדם ק"כ קולות וזכר משה ק"כ וכנגד (א) ק"כ יום שהיה משה בהר מחצצים צ' יתירה כמו לצ' קולות בישיבה (שם שם ג') והי כאחד למחצצים ולמשדרים כמו לאחר בחדש השביעי (שם) להשמיע קול אחד הרי כפל אחד קול אחד כנגד שני ימים של ראש השנה ויש מקומות שאותם עצמם שתוקעים בישיבה תוקעים בעמידה הרי צ' צ' ולמחר צ' צ' הרי שים קולות בשיעור שים טוט. בישיבה צ' בעמידה צ' הרי קים כשנות יצחק ויש מקומות שעושין משך תרועה כ"ט קולות שהם ט' טוט וג' שברים כ"ט קולות ותקיעה כ"ט קולות אע"פ שבהלכה שלנו אין מצריך אלא תרועה כ"ג טוט וג' שברים ג' טוט רק שיהא הפסק בינתיים ותרועה כתקיעה ג' טוט ומימי משלשים כרי שיהא נמנה בכל יום שים קולות וחבר להלכה שלנו וחבר לאותם שמשלשים שהרי ג' (ויקרא כג כד) זכרון תרועה (במדבר כט א) יום תרועה (ויקרא כה ט) שופר תרועה וכן ג' קול השופר במתן תורה וכן (במדבר י ו) ותקעתם תרועה (שם שם) תרועה יתקעו (שם שם ו) ולא תריעו (שם שם ט) והרעותם בחצוצרות (שם לא ו) וחצוצרות התרועה בידו (שמות לב יו) קול העם ברעה וג' קול כתובים בכלל רעה (שם שם יו) אין קול ענות נבונה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנכי שומע הרי בכלל קול

(ח) דג"פ.

תקב. (b) יעוין ב"ק ק"ש ב'.

תלג. (ב) יש למחוק. (ג) פרשה ו'.

(ב) ילקוט ראובני פרשת משפטים: נטרת בעבורה ק"ך ימים וכן הוא בסדר עולם מובא בתוס' ב"ק פ"ב א' ד"ה כדי ויעוין פד"א פמ"ז.

העם ברעה אומר קול ג' פעמים ונ' (דברים ט כו) זכור לעבדיך (שמות לב יג) זכור לאברהם (ויקרא כו מב) וזכרתי את בריתי יעקב.

תקה. (א) כמאן מתפללין אקצירי ומריעי פי' רפאינו [דף ג'ה] כר' יוסי ב"ר חנינא דאמר אדם נידון בכל יום וכי למיד אין נידון אלא בראש השנה (ב) לא יתפללו רפאינו יש לומר דאפילו להנהו בענן לצלויי אקצירי ומריעי דנחי נמי דבראש השנה שגור לו לחיות מכל מקום לא נגזר לו לחיות כי אם עד ראש השנה בלבד ושמא אע"ג דחי עד ראש השנה איתליד ביה טרפות חולי שימות לאחר ראש השנה מיד ולא תיקשי דמאי צריך לצלויי אהאי דבריש שתא יצלי דליסתליק מיניה האי טרפות דהא צלותא לא מיתהני בעידן עקתא אם לא יקדים בתפילה בטרם השביץ המכאוב הוה עליו ואמרינן (ג) לעולם יקדים אדם תפילה לצרה.

תקן. (ד) יש מקומות שאומרים ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם העובר לפני התיבה כשהוא אומר ברכת כהנים ויש מקומות שמדלגין אבל הראשונים היו אומרים שהרי ביום הכפורים כשאומרים מעין שמונה עשרה וסוף כל הרוזה מי אל כמוך בסופם שומע שוועת עמי ושמו את שמי הרי היו אומרים אותו. **תקן.** (ה) כשאומרים בקרובה הראשונה בדרך האמור בשירי עורך אין לומר האמור אלא האמור כמו האחו אחר מן החמשים ואשר כתב האמור בית ישראל בתמיה הוא ברכינו בברכה ולא בכרכה.

תקה. (ו) אל ימשוך אדם שהוא שליח צבור לומר לעומתם ברוך יאמרו וכן וכדברי קדוש כתוב לאמר אלא ימהר לאמרם מפני שאם ימשוך בהם הרי קורם שיגמור יאמרו הקהל ברוך כבוד ה' ממקומו: וכן ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה: לכך ימהר כדי שיגמור לעמתם ברוך יאמרו ואחר כך יאמרו הקהל ברוך כבוד ה' ממקומו: ואם הקהל ממתינים רשאי למשוך ואם החזן מתפלל ואינו מספיק לומר לעומתם ברוך יאמרו עד שהקהל עונין (ז) ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה אז היחידים יאמרו בלחש.

תקמ. נקדש את שמך בעולם בשם שמקדישין אותו בשמי מרום ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש ק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו הרי אנו מספרים היאך הם בשמי מרום מקדישים ולא אמרו כמה וכיצד אנחנו נקדש שמו אלא ש"מ כשאנו מזכירים קק"ק (א) אותו עולה לכתוב לענין המלאכים ולענין שאנו מקדישין אותו כך כשאנו אומרים תפילה למשה איש האלהים ה' מעון אתה בכונת הלב צריך לכוון כאילו הוא מתפלל ומתחיל מעון אתה בכונת הלב וכן אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כאילו הוא אומר אשירה לה' וכן מומזר לדור כאילו הוא אומר יענך ה' ביום צרת. **תקי.** (ב) אדם שהוא דר בכפר שאין אצלו עשרה לומר דברים שבקרובה או במקום קרילה ואיחר בביתו עד שכבר אמרו יהא שמיה רבה יאמר אלה פסוקים ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר. והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני נזירי רבים וידעו כי שמי ה' יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם.

(ה) כדפסק ח"י. (ז) ח"מ. (ח) ח"מ. (ט) ליד להשלים: בזה כבוד ה' מוקדמו וכן חס לא יקפיד ש"ץ לומר ובדברי קדוש כחזר לומר עד שהקהל עונין וכן הוא כדפסק. (י) בזה ס' י"מ.

תקה. (א) ראש השנה ט"ז ב'. (ב) כעין שכתבו התוס' שם ד"ה אקצירי יע"ש. (ג) סנהדרין מ"ד ב'.

תקמ. (א) כונת רבנו למה שאמרו חולין צ"א ב': ואין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה ובמדרש משלי פ"ד.

ספר חסידים

תקיא. (א) כל התפילות לשון רבים כמו וחנינו מאתך דיעה. השיבנו. סלה לנו. נואלינו. רפאינו. בך עלינו. וקבצנו. השיבה שופטנו. אבל למשומדים אמר וכל אויבי עמך ולא אמר וכל אויבינו מפני שיש מקומות משומדים ומינים ביניהם ויש שאין ביניהם וכן רצה בעמך ישראל ובתפילתם לפי שמדבר מקצתו (א) במיכאל שמקריב נשמת הצדיקים לאישים ומתפללים מליצי ישראל וגם הנשמות על אותם אישים וכתוב (תהלים קמט ד) כי רצה ה' בעמו זהו רצה ה' בעמך ישראל וכתוב (משלי טו ח) ותפילת ישרים רצונו וזהו ובתפילתם וגם לעתיד לכך שינה.

תקיב. (ב) אל מלך נאמן שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ארבע שמות (א) לפי שכשיושבין לארבע רוחות בבתי כנסיות כל אחד מכוין כאלו פני שכינה כלפי פניו שלא יאמר אדם כיון שפונה אלי ואני במזרח והוא במערב ואיך יפנה ברנע אחד לכל צד וכתוב (ויקרא כו ט) ופנית אליכם כל אחד ואחד צריך לכוין לבו כאלו שכינה פונה [ע"כ] אליו ובשכינה אין לומר איך יתכן שיפנה לארבע רוחות כאחת ככתוב בספר הכבוד שבשעה אחת בוחן כל הלבבות ובפעם אחת שומע תפלה מזה ושומע מזה ואע"פ שזה מתפלל צרכיו וזה צרכיו.

תקיג. (ג) אחד היה בבית הכנסת לאחר שכבר אמרו קדוש קדוש קדוש. ברוך. ימלך עד סוף הברכה האל הקדוש אמרו לו הקשת נראה בענן יצא מבית הכנסת ובירך על הקשת אמרו לו (א) העוסק במצוה פטור מן המצוה ואתה עוסק במצוה לענות אמן אחר הברכה שאומר שלח צבור אמר זאת הברכה עדיפא (ב) מפני שעוברת וכן כשהיו אומרים יהא שמיא רבה בחצר בית הכנסת הולך לשם למלאות עשרה למלאות עמהם.

תקייד. (ד) על כל דברים שאין רגיל להיות צריך להתחנן עליו כגון אשה שילדה תאומים שיתקיימו שניהם ויותר צריך להתחנן אם ילדה שנים בתוך שנה מפני עין הרע.

תקמו. (ה) מי שאשתו מעוברת והניע חדש תשיעי יתפלל שלא תלד אשתו בשבת פן יחללו שבת וכן על בתו וכלתו ואחד היה מתפלל בתפילת המנחה בערב שבת שלא תפול דלקה בשבת קדשך ושלא תלדנה הנשים בשבת ושלא יהא פגע רע בשבת.

תקמז. (ו) אל יתפלל אדם תפלה שאי אפשר לעשות בקשתו אע"פ שהיכולת ביד הקב"ה אין לבקש ממנו דבר שאין נעשה כגון אם אשתו הפילה לנשה חדשים וברור הוא שודאי נפל אין מתפללין עליו שיחיה ואסור לבקש דבר שאינו ראוי לומר כגון יהי רצון שתלד אשתי לחמשה חדשים ויחיה הולד ואסור להתפלל שיעשה נסים שנוי העולם שאם יש לו אילן שיוציא פירות קודם זמנו כמעשה (א)

(ב) נעלם לקמן סי' תקע"ז. ובסי' תתכ"ג. (ג) תת"כ. (ד) תת"כ. (ה) תת"כ. (ו) תת"כ.

תקיא. (ב) מנחות ק"א א' ובתו' שם ד"ה ומיכאל.

תקיב. (א) מדברי רבנו משמע שגם המתפלל בצבור אומר אל מלך נאמן ובשופ"ע או"ח סי' ס"א ס"ג כתב דאמ"נ אומר רק ביחיד ולא כשמתפלל בצבור.

תקיג. (ב) עיין רש"י יומא ע' א' ד"ה קמ"ל דכח"ג לא הוי עסיק במצוה שיפטר ממנו אחרת. (ג) אמת שכן הוא סברת ר"י ברכות כ"ז א' יע"ש אבל מתוס' יומא פ"ז ב' ד"ה והאמר ומתוס' חגיגה ט' ב' ד"ה או שכתבו דהא דתפלת ערבית רשות היינו לבטלה משום מצוה עוברת וכן כתב הרא"ש פ"ד דברכות ס"ב משמע דמצוה שהיא חובה אין לבטלה משום מצוה עוברת וקצת ראיה לזה מש"ס מו"ק ט' ב' דלא מחלק בזה אבל יש להעיר מדוע לא זכר רבנו מהא דקמ"ל דמברך עדיף מעונה אמן א"כ שפיר עביר שיצא לברך וצ"ע.

תקמז. (ב) תענית כ"ד א' ולפנינו הוא על ר' יוסי דמן דיוקרת.

ר' יצחק בן אלישיב^ה) אל יאמר אדם לאחר שילדה אשתו יהי רצון שיהא זכר כי זה תפילת שוא.

תקין. כשיבא אדם בבית הכנסת אל ידבר דברים בטלים בעורו שם או ישמע מה שהחזן מתפלל או יאמר דברי שבח ולא שיקבע בתפילתו שבח אחר אבל אם רוצה לומר כל היום ברכות תבא עליו ברכה.

תקין. ^ג) שלמה אמר (מ"א ח לט, דה"ב ו ל) ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו ולא אמר ידעת או יודע כמו ידעת את לבב בני אדם (שם שם) אלא מפני שאמר יש אדם שאין לו עושר והוא עני וצדיק ולומד ועוסק במלי דחסידות ושואל עושר וגם ברעתו שיהיה עשיר שיותר יעסוק בתורה ובמעשים טובים ומבקש מלפני הקב"ה עושר ויעתר אליו ויהיה עשיר ונתנאה ואברהם ענותנותו הרי טוב לו שיהיה עני לכך אמר אשר תדע את לבבו שאם לאחר שנעשית בקשתו יהיה תקנתו עשה מה ששאל ואם לאו אל תעשה וכן (א) אמר אברהם אבינו אם בניו יהיו רשעים מוטב שלא יהיה לו וכן אמר דוד (תהלים קיט לח) הקם לעבדך אמרתך אשר ליראתך וכשראה את חורבן הבית אמר (שם פט מח) על מה שוא בראת בני אדם (ב) אותם צדיקים שנגזר עליהם שלא להביאם לידי נסיון ובני רשעים במקום רשעים לכך כל מסתמא מרשעים יצא רשע ואשר החזיאו לרבים לכך כל ד. . . ושהחזיאו רבים לכך צריך להתפלל שימלא משאלותיו לטובה שאם יתפלל על החולה שיבריא וחי ויצא לתרבות רעה הרי רע עשה לכך יתפלל כאברהם ואם מתפלל שיעמידנו בנסיון ויעזור לו שלא יחטא תפילתו שוא שאם עוזר לו שיעמוד בנסיון ... (ו) שנא בחזקיה (דה"ב לב לא) עובי האלהים לנסותו וכו' (שם שם ו ל) ידעת את לבב בני האדם וכשואמר לסמן (איוב ב ו) הנו בידך לא אעזור לו לכך יתפלל שלא יבא לידי נסיון. תקיט (א) הוה אזיל וקרע מאניה והוה קא בכי בר לקיש היכא את עד דשף מדעתיה בעו רבנן רחמי ונח נפשיה והוה (קהלת ג ב) ועת למות ולמה לא בקשו שיחזור דעתו עליו לפי שלעולם (ב) לא יזכור את ריש לקיש ולא יועיל ולכך אמר קהלת עת למות.

תקב. ^ה) המנודה אם בהסכמת הקהל אין מברכין אותו אם חלה שנאמר (דברים כט ב) והבדילו ה' לרעה ולא יתכן שיאמר אדם בתפילה אם מזכיר אביו כגון תרפא אבי לא יאמר רפא לאבא מרי [דף נ"ו] או לאדוני אבי רפא כי שלמה אמר דוד אבי וכן אלישע אמר אלהי אליהו ולא אמרו אדוני אבל עבר אברהם אמר (בראשית כד כו) אלהי אדוני אברהם כי לא היה בן חורין.

תקבא. ^א) אין סומכין על מעשה נסים וכששואל באורים ותומים (ב) ומבטח היו מן האומות וסומך על הדיבור זהו טוב לחסות בה' כגון חזקיהו מבטוח בנדיבים כגון שבנא ודוד לפי שנמשח למלך בטח במקום שהוא סכנה בעל כרחו שנלחם בגולית הפלשתי ומה שאמרו (ג) לא סמכין אנשים זהו במקום דאיפשר בעניין

(ה) תש"ח. (ז) תש"ט. (ד) ע"כ ס' תש"ט. (ה) נכ"י מקום חלק כעך ה' חיצות. (ו) נדפס ס' תש"ח וס' תש"ג.

תקין. ^ה) מדרש רבה בראשית פמ"ד. (ג) הלשון מנוגם וכצ"ל: אותם צדיקים שנגזר עליהם להביאם לידי נסיון ובנים רשעים, ובמקום רשעים לכך כל נוסח לרעה כי מרשעים יצא רשע ובמקום שמחשימים לב לרבים לכך כל נוסח לרעה לכך צריך להתפלל שימלא משאלותינו לטובה שאם יתפלל כי.

תקיט. ^ה) בבא מציעא פ"ד א'. (ג) נ"ל שצריך למחוק את תיבת "לא".
תקבא. ^ה) שבת ל"ב א'. (ג) הלשון צריך תיקון וכצ"ל ומבטחים לו לצנח את האומנות וסומך על הדיבור זהו טוב לחסות בה' כגון חזקיהו מבטוח בנדיבים כגון שבנא והוא בסנהדרין כ"ו א'. (ג) פסחים ס"ד ב'.

אחר כנון דאסור לעמוד במקום סכנה (ד) אע"פ מי שסומך נאולה לתפילה עם דימדומי חמה הרי לא ינוק אסור לעמוד במקום סכנה לפי (ה) שמנבין לו מזכיותיו ומכל מקום אינו יכול לומר איני רוצה שינכו לי מזכיותי ואל יעשו לו גם כי צריך לבקש רחמים כשהוא חולה או בסכנה אלא כך יבקש שיצילוהו ויחיהו שלא לעבור על רצונו כי אם לעשות רצונו.

תקכב. (ב) (א) על שלשה צריך לחמול עליהם יותר מכל אדם דעתן שמנהיג אותו משונע ואין לאל ידו ואין לו תקומה מפני המשונע שעושה וצדיק שמושל בו רשע ונכבד שצריך לנבל להתפלל שיזויעם הקב"ה.

תקכג. (ג) אדם ששמע שבאו עליו בני עיר פלוני לעשות לו רע אל יאמר רבונו של עולם הושיעני מאנשי אותה העיר אלא מאותם ומכל צוררי שמא אחרים עמהם שנאמר (במדבר כא ב) נתן תתן את העם הזה בידי שהיו (א) מסתפקים אם כנענים הם אם עמלקיים ואמרו בסתם העם הזה.

תקכד. (ג) בל דבר שאדם נכשל בו בא לדין הממונה על מין שלו אם צדיק מת על ידי אותו דבר (א) כנון עץ ארו הרי הממונה עליו יבא לדין שמלאך או אדם בא לדין כשיכול לבקש רחמים כנון יהושע בן נון (ב) על יצר הרע (ג) וכהן גדול על נהרג בשונג וכשהגיע זמן צדיק ליפטר הממונה על אותו המול מבקש שלא ימות במול שהוא ממונה עליו כדי שלא יביאוהו לדין וכן הממונה על המקומות שלא יכשל בו וכן הממונה על עץ ועל אבן לכך זאב וכלב (ד) וריבוע אותו מין ישבר ויכלה (ה) כמו (שמות ז כא) והרגה אשר ביאר מתה לפי שכתוב (ש"ב א כב) היארה תשליכוהו.

תקכה. (א) מתיב רב אדא בר רב קטינא (שם כא ז) ויחמול המלך על מפי בושת בן יהונתן בן שאול שלא העבירו וכי משוא פנים בדבר אלא העבירו וביקש רחמים ופלטו ואכתי משוא פנים יש בדבר אלא ביקש רחמים שלא יקלטנו ארון והא כתיב (דברים כד טז) לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן מוטב שיתעקר אות אחת שבתורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא הרי שהיה מבקש רחמים על מפי בושת אע"פ שאם היה קולטו ארון היה אחר ניצל (ב) (ד) הרי מותר לבקש רחמים שלא יהא פלוני הצדיק באותו פורענות שנגזר לאחרים אע"פ שנכנס אחר תחתיו (ג) ודוד ביקש שתהא ידו בו ולא בישראל (ה) ... לכך כל הקרשים והאדנים (ד) חש"ב אמות ובכל

(ב) ח"ס. (ג) תשל"ב. (ד) תש"ב. (ה) עיין לקמן סימן תשס"ט. (ו) מקום חלק כ"ז כערך ג' סימן.

(ד) ברכות ט' ב'. (ה) שבת ל"ב א'.

תקכב. (ב) בכן סירא כ"ה כ"ה שתיים הנה תנוגין נפשי ועל שלש נשבר לבי איש חיל כי יחסר לחם ונבין לב כי יקל כבודו ואיש ישוב מטוב לרע. ובמבחר הפנינים שער מ"ג ואמר שלשה ראוי לחמול עליהם יותר מכל אדם דעתן שמנהיג אותו משונע וצדיק שמושל בו רשע ונכבד שהוא צריך לנבל.

תקכג. (ב) צ"ל מסופקים והוא בילקוט חקת רמז תשס"ד. לבוש כנעני לבש ולמר שיחת כנענים והיה מדבר בלשונם שלא יכירו אותו ישראל.

תקכד. (ב) בבראשית רבה פכ"ו: אף עצים נוהגים דין וחשבון. (ג) עירובין ל"ב ב'. (ד) מכות י"א ב'. (ה) צ"ל ורצועה וכן הוא במ"ד בראשית פרשה כ"ז: רבי נתן אומר אפילו זאב וכלב רבי הונא בר גוריון אמר אפילו מקל אפילו רצועה תה"ד כי את עול סובלו ואת מטה שכמו שבש הנוגש בו החתות כיום מדין כיום דין. (ו) כעין זה בשמות רבה פ"ט: למה לא לקו המים ע"י משה א"ל הקב"ה המים ששמרתי ליאור אינו דין שילקו על ידך.

תקכה. (ב) יבמות ע"ט א'. (ג) יעוין ש"ך חו"מ סי' קס"ג סק"ח. (ד) שמואל ב' כ"ד י"ז. (ה) אולי צ"ל תקע"ו אמות. כי כל אמה בת ו' טפחים וכל טפה ד' אצבעות כדאיתא פסחים ק"ט ב' נמצא בתקע"ו אמות י"ג אלפים ותתכ"ד אגודל.

אמה(ח) . . . הרי ייג אלפים ותתכ"ד אגורל וכן בכל שעה רנעים הרי אצבעות גורל בקדשים כרנעים בכל יום ולילה.

תקכו. (א) כופין את בני העיר לבנות להם בית הכנסת ולקנות להם ספר תורה ונביאים.

תקכו. אם נפלה דליקה בעיר ונשרף בית הכנסת ובתים יש לבנות ביהמ"ד ואחר כך בתים שכן מצינו בשלמה שבנה בית המקדש ואחר כך ביתו ואע"פ שהיו לו מאה וחמישים אלף איש והיה יכול לבנות בית המקדש וביתו לא עשה כן.

תקכח. מעשה שנפלה דליקה בעיר אחת ונשרפו כל בתי היהודים אמר יהודי אחד רבנו של עולם אם תנן על ביתי אחן פשיטים לצדקה כמניין בתים הכתובים בתורה (א) וניצל ביתו לשריפה ונכון היה לו להקדים בית הכנסת לגדרו כך אמר לו חכם אחד ענה לו לבית הכנסת יש תשלומין כי הקהל יבנו אותו מיד ולי מי יבנה אמר לו מכל מקום היה לגדור בעבורו דבר מועט שהרי כתוב (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך וכתוב (תהלים קלט יז) ולי מה יקרו ריעך וכתוב (משלי כה יז) הוקר רגלך מבית רעך וכת' (שם כז י) רעך ורע אביך אל תעוב.

תקכט. בני העיר יכולים על אנשי העיר לפסוק לעשות להם בית הכנסת וצרכי אנשי העיר והכל לפי היכולת שלא ידחקו את שאינו יכול להתפרנס יותר מאשר יכול לתת וכתוב (שמות כה ב) אשר ידבנו לבו וכתוב (ד"א כט יז) ועתה עמך הנמצאו פה ראיתי בשמחה להתגבר לך (משלי ג ט) כבר את ה' מהונך כשהולך לבית הכנסת בבגדים חמודות (א) וגם לולב נאה וציצית נאה ואוהו ובית הכנסת נאה וכל שכן בית המדרש.

תקל. (א) העושה נר ומנורה לבית הכנסת עד שלא נשתכח שם הבעלים מהם אי אתה רשאי לשנותן אל מקום אחר אם משנשתכח שם הבעלים מהם אתה רשאי לשנותן ר' חייא בשם ר' יוחנן אמר אם היה שם הבעלים חקוק עליהם כמי שלא נשתכח שם הבעלים כהדא אנשנינום עשה מנורה לביהמ"ד שמע ר' ואמר ברוך אלהים שנחן בלבנו לעשות מנורה לבית הכנסת (ב) ר' ירמיה בר רב יצחק אמר ובני מה אמר ר' ברוך אלהים הדא אמרה דלא נתייר אנשנינום אית דאמרי אמר ר' ברוך (ג) אלהים הדא אמרה דאיתנייר אנשנינום אית מילין דאיתנייר אנשנינום ואית מילין דלא איתנייר. ראו אותו יוצא במנעל פחות (ד) מהיות ש"מ אפי' יראי שמים יוצאין בכך.

תקלא. (א) אנשנינום אתה לנביה דר' אמר ליה מאכילני את מן לויתן (ב) ובהמות לעלמא דאתי אמר ליה אין אמר ליה מן אימרתא דפיסחא לא אכלתני ומן לויתן את מייכלני א"ל ומה אעביר לך באימרתא דפיסחא כתיב (שמות יב מה) וכל ערל לא יאכל בו הדא אמר' דלא איתנייר אנשנינום כיון דשמעין כן אול וגור (ג) גרמית אתה לנביה דר' א"ל חמי נורתי א"ל בדידי לא איסתכלית מוימי בדידך איסתכל.

(ב) מקום חלק כעך ע"ז חינוך.

תקכו. (ב) תוספתא בבא מציעא פ"א ומובא בחושן המשפט סי' קס"ג ס"א.

תקכח. (ב) צ"ל ולא ניצל ביתו משריפה.

תקכט. (ב) שבת קל"ג ב'.

תקל. (ב) ירושלמי מגילה פ"ג ה"ב. (ג) צ"ל ר' שמואל בר רב יצחק בעי מה. (ג) צ"ל אלהינו. (ד) צ"ל ביהמ"ד מה את ש"מ שכן אפי' כו'.

תקלא. (ב) שם פ"א ה"א. (ג) לפנינו ליתא. (ג) לפנינו ליתא. וכל המאמר הזה מובא בחוס' ע"ז יו"ד ב' ד"ה ווי.

תקלב. מן לויתן שאמר ר' לאנשונינים משמע שגוי ששומר שבע מצות יש לו חלק בן עדן וכן מצינו שמנו את בלעם מארבע הדיוטות אבל אם לא היה הוטא ומחטיא לא היה נמנה עמהם.

תקלג. (א) מי שאבד מעות בבית הכנסת בלילה לא יקח נר לפני הארון לבקש מעותיו ולא יבצע מעותיו לאור הנר שלפני הארון אבל אם יראה שנחבאו גנבים בתוך בית הכנסת יקח הנר ויחפש.

תקלד. כשהקהל הולכים כולם יחד כגון לברכת נישואין או לבית הקברות או מן בית הכנסת לא ישא אדם עיניו לראות עליהם אם רבים הם שלא תשלוש בהם עין הרע.

תקלה. כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו (ירמיה יו יב) ראוי למקום בית הכנסת שיהא יותר יפה משום בית של יהודים שבעיר מי שדר בכפר והנה משכיר בית לדור שם לא ישם בחדר שהיה מישת הגוי קבועה בו לבית תפילה אם יש חדר אחר.

תקלו. מרום מראשון אם אותו מקום היה נמוך מטמין אבנים ועפר להגביה המקום מאשר היה בתחילה.

תקלז. מקום שהיה בית הכסא והנה תיקנו עלייה למעלה אם שום ריעי שם למטה לא יתכן שיהא בית התפילה למעלה עד שיהיה מכוסה בעפר.

תקלח. (ג) ולא יעשה אדם בית הכסא מכון נגר בית הכנסת או כנגד בית המדרש שכשיתגלה לעשות צרכיו שלא יהא פירועו מגולה כנגד בית הכנסת או כנגד בית המדרש.

תקלט. (ד) אחד היה חצרו אצל חצר בית הכנסת ורבים היו נמצאים בחצר בית הכנסת אמרו לו מוטב לך שתמגור כי מהרה ימלא בית הכסא שלך אמר חלילה לי שאסגור שערי חצרי הרי יעשו צורכיהם בחצר בית הכנסת לכך אעזוב חצרי פתוח ולא יטנפו חצר בית הכנסת שאין אדם יכול להתאפק ולעצור את עצמו מלמהר לעשות צרכיו.

תקמ. (ה) חלון שהוא לרשות הרבים ובני אדם עוברים לפניו לבית הכנסת אותם שישנים בעלייה או שום יהודי לא ישפכו מי רגלים מן החלון לפי שבהשכמה הולכים לבית הכנסת וההולכים בחשך לא יוכלו להזהר שלא יהו ממונפין במי רגלים כשהולכין לבית הכנסת וכתוב (קהלת ד יז) שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים.

תקמא. (ו) מעשה באדם אחד שהיה ביתו אצל בית הכנסת וביתו במורה או במערב וקרוב מאד לבית הכנסת והיו מתים הילדים [דף נ"ו] שלו ואמר לו חכם אחד לפי שביתך גבוה מן חלון של בית הכנסת ומויק לאורה שאין נכנס בו ועוד אחת משמש מיטתך בסמוך לבית הכנסת שימש מיטתו כבית אחר ונתקיימו בניו מאותה שעה ואילך.

תקמב. מי שיש לו בית אצל בית הכנסת ורוצה למוכרו אל ימכרנו לגוי אע"פ שהגוי נותן יותר מיהודי ואם עני הוא וצריך למוכרו לפרנס את ילדיו ואינו יודע מה לעשות במה לוון את עצמו ואת בני ביתו יאמר לטובי העיר איני יודע במה להתפרנס תעסקן שיקנה יהודי כדי שלא יקנה גוי או תמציאו פרנסתו.

(ב) חס"ג. (ג) חס"ד. (ד) חס"ה. (ה) חס"ו.

תקלג. (ב) יעזוב שו"ע או"ח סי' קנ"ד סי"ד.

תקמג. כשבאין לתקן בית הכנסת אז אדם שהוא מתפלל בו צריך לחשוב תחילה שלא יבנה שיהיו מנאפין ונואפות שם ואם כבר בנוי אל יתפלל שם אם איפשר במקום אחר וכן במקום שהוא ע"ז או בית המשתה לפריצים ומחלוקת ואם האמר על ירושלים כתי' (ירמיה ו יא) המערת פריצים היה הבית הזה ואין לעתיד לבא במקום שהרגו כהן ונביא ואין תהיה שיקבל תפילת ישרי לעתיד לבא (א) אין יצר הרע לעתיד ועוד כתיב יבוקש עון (בית) ישראל ואיננו וגם אלה תשכחנה. **תקמד.** אין יתכן (א) שמיטות רבע זונה במקום מקודש וכן לקח כרובים הלא בני אהרן נכנסו לפני ולפנים ומתו (ב) ונכחד נצר נכנס אלא שום חלול בקדש לא יהיה אם לא יהיה תחילה על ידי יהודים הרגו במקדש כהן ונביא וגם הביא סמל המקנה בפנים עד שגרמו לשכינה להסתלק ואחר כך באו נשים פריצים (ג) ונכחד נצר שהגלה ארון לכבל (ד) אליבא דר' אליעזר לא יותר דבר אפי' דיבור למה לא נכשל כמו פלישתים (ה) כשהביאם שנער בית אלהיו לשבח לע"ז מפני שמלך חכם היה ולא (ו) נילה את הארון ולא נילהו ולא העמידו אצל גל וגם לא שימש בכלי קדש (ז) כמו בלשצר ואין יתכן ספר תהלים שרוד המלך עשאו לשם שמים ומסרו ללויים לשורר בקרבן ונלחים אומרים אותו לע"ז לפי שפריצי ישראל היו מזמרים אותו במשתיהם שנא' (עמוס ו ה) כרויד (ח) עשו להם כלי שיר וכתבי' (ישעיה ה יב) כנור ונבל תף וחליל ויון משתיהם וכיון שבעונם נעשה מעלה עליהם כאילו למדום לנלחים על מנת לאומרו לפני ע"ז ואין יתכן שאומות העולם (ט) היו עובדי ע"ז (י) ואין רוח הקדש בעולם להיות נביאים בעולם בבית שני (יא) מפני שבבית שני נשחט יצר ע"ז וכשהיו אותות נביאי הבעל אם לא היו נביאי ה' (יב) עושים היו נהפכים לע"ז וכשנשחט יצר הרע של ע"ז כבר לא היה צריך לנביא ועוד שכבר כל רוח הקדש שנגזר להשרות כלול בכ"ד ספרים וגם בתורה שנא' (דברים ל יב) לא בשמים היא. ובאו נביאים וכתובים ופירשו שנא' לא בשמים היא.

שבת ה' החכם התחיל לפרש ספר יצירה.

תקמה (א) כל זה ניסיתי בחכמה אמרתי אחזמה והיא רחוקה ממני: אני שבת ב"ר אברהם המכונה (ב) זולגו הרופא. בעזרת אל חי לעד הנותן חכמה ותבונה ודעת בקשתי למצוא (ג) דברי הפז' ונוהרתי לעשות ספרים הרבה ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה (ד) על אשר נרמו העונות (ה) והגלוני (ו) מארץ מולדתי בעיר המכונה אַוְיָרָם על ידי חיל ישמעאלים בשני בשבת (ז) כתי' ימים (ח) לחדש תמוז שנת ארבעת אלפים (ט) ושמונים וחמש לבריאת עולם בשנת אחת עשרה למחזור

תקמג. (ב) סוכה ז"ב א'.

תקמד. (א) גיטין ז"ו ב'. (ב) אולי צ"ל נבזראדן והוא ג"כ בגיטין שם. (ג) דה"ב ל"ז וי"ד. (ד) שקלים פ"ז היא יעוין בבלי יומא ז"ג ב'. (ה) ר"ל נבוכדנאצר כמ"ש ויביאנו בבלה דה"ב ל"ז וי"ד. (ו) צריך תיקון ואולי צ"ל לא הכלה את הארץ להעמידו אצל כל. (ז) דניאל ה' ב' ומגילה י"א ב'. (ח) לפנינו חשבו. (ט) אולי צ"ל לא היו. (י) סוטה מ"ח ב'. (יא) יומא ס"ט ב' ויעו"ש. (יב) צ"ל לישראל היו.

תקמה. (א) כל זה נדפס אצלנו בהקדמות של ר"ש לספר יצירה. (ב) צ"ל שמי דונולו. (ג) לפנינו ליתא אבל נמצא בנוסח הנדפס במלוא הפנים צד 30. (ד) במ"ח "עד". (ה) לפנינו והגליתו ובמ"ח ודגלתי ומגיה רא"ג כי צ"ל והגליתו. (ו) לפנינו: כעיר אורם ארץ מולדתו, ובמ"ח מעיר ח"פ: ג"ל שהכותב לא ינקד יפה והצרי צ"ל תחת הוי"ו והיא Averse במרחק ג' שעות לדרום מעיר קאפואה וכן לצפון מנעאפאל ושם נולד א"כ לא כמו שמעתי ביסציאני שנוולד במארענט ששם נפדה משביו. (ז) צ"ל בשעה רביעית ליום בכוכב מאדים. (ח) לפנינו: לירח. (ט) צ"ל